

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS**

Greta Lukoševičiūtė

Baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programa

**NUSIKALSTAMAS SUSIVIENIJIMAS – ORGANIZUOTO
NUSIKALSTAMUMO BAUDŽIAMOJI TEISINĖ IŠRAIŠKA**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas – Prof. Dr. Aurelijus Gutauskas

Vilnius, 2014

Turinys

Įvadas	3
1. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO KAIP ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO TEISINĖS IŠRAIŠKOS SAMPRATA IR ISTORINĖ RAIDA	6
1.1. Organizuoto nusikalstamumo kilmė, raida, samprata bei požymiai	6
1.2. Nusikalstamo susivienijimo definicijos kaita Lietuvoje per pastaruosius dvidešimt metų bei kitos kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės	12
2. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO POŽYMIAI IR JŲ ANALIZĖ.....	19
2.1. Trijų ar daugiau asmenų dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje	22
2.2. Susivienijimas vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti	28
2.3. Vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas bei pastovūs nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšiai	33
3. KVALIFIKUOTOS NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO SUDĖTIES POŽYMIAI	37
3.1. Ginkluotas nusikalstamas susivienijimas	37
3.2. Organizavimas ir vadovavimas nusikalstamam susivienijimui	39
4. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS RIBOS UŽ DALYVAVIMĄ NUSIKALSTAMAME SUSIVIENIJIME, VADOVAVIMĄ JAM AR JO ORGANIZAVIMĄ	45
IŠVADOS	48
LITERATŪROS SĄRAŠAS	51
SANTRAUKA	57
SUMMARY	58

Ivadas

Temos aktualumas ir tyrimo problema. Organizuotas nusikalstamumas – dinamiškas reiškiny, keičiantis technologijoms, ekonominėms, socialinėms sąlygoms valstybėse, keičiasi ir nusikalstamų susivienijimų struktūros, jų daromos nusikalstamos veikos bėgant laikui tampa sunkiau atskleidžiamos, intelektualesnės, dalis jų persikelia į internetinę erdvę. Šiuo metu organizuotas nusikalstamumas yra ne tik nacionalinė, tačiau ir tarptautinė problema, todėl siekiant kovoti su šiuo nuolat kintančiu reiškiniu, reikia analizuoti tiek užsienio šalių, tiek Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo įstatyminių reglamentavimą, teismų praktiką, atsižvelgiant į pokyčius organizuoto nusikalstamumo srityje, keisti įstatyminių reglamentavimą.

Nagrinėjant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normas, susijusias su organizuotu nusikalstamumu, Lietuvos teismų praktiką, atsižvelgiant į mokslininkų, nagrinėjusių organizuotą nusikalstamumą nuomones (A. Gutauskas, V. Piesliakas, O. Fedosiukas, K. Jovaiša, ir kt.), į 2007 m. vasario mėn. 22 d. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgą, bei į autorės atliktą, 2008-2013 m. Lietuvos teismų praktikos (apygardos teismų, Lietuvos Apeliacinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo) nusikalstamo susivienijimo bylose analizę¹, galima teigti, kad teismams kyla problemų nustatant kai kuriuos pagrindinius, bei fakultatyvius nusikalstamo susivienijimo sudėties požymius, taip pat atkreiptinas dėmesys, kad teismai susiduria su nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimo problema. Taip pat, autorės nuomone, nusikalstamo susivienijimo definicija įtvirtinta Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse turi tam tikrų trūkumų, todėl analizuojant Lietuvos teismų praktiką bei atsižvelgiant į užsienio valstybių nusikalstamo susivienijimo reglamentavimą, autorė pateiks pasiūlymus kaip tuos trūkumus pašalinti.

Tyrimo objektas ir dalykas. Tyrimo objektas yra nusikalstamas susivienijimas organizuoto nusikalstamumo kontekste. Darbe yra analizuojami organizuoto nusikalstamumo požymiai, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 26 straipsnio 4 dalyje numatyti nusikalstamo susivienijimo požymiai, taip pat atskleidžiami tiek paprastos, tiek kvalifikuotų

¹ Analizuotos bylos – Šiaulių apygardos teismo 2011 m. spalio 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1-17-332/2011; Vilniaus apygardos teismo 2009 m. rugpjūčio 28 d. nuosprendis byloje Nr. 1-22-376/2009; Lietuvos Apeliacinio Teismo 2008 m. vasario 29 d. nutartis byloje Nr. 1A-29/2008; Lietuvos Apeliacinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-92/2009; Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis byloje Nr. 1A183/2012; Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-19/2012; Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-8/2012; Lietuvos Apeliacinio Teismo 2010 m. balandžio 12 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-192/2010; Lietuvos Apeliacinio teismo 2013 m. gegužės 31 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-38/2013; Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis byloje Nr. 2K-177/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. nutartis byloje Nr. 2K-154/2009; Lietuvos Aukščiausiojo 2013 m. gegužės 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-212/2013.

nusikalstamo susivienijimo sudėčių požymiai, analizuojamos baudžiamosios atsakomybės ribos už dalyvavimą nusikalstamame susivienijime, jo organizavimą bei vadovavimą jam.

Tyrimo tikslai ir uždaviniai. Darbo tikslas – nusikalstamo susivienijimo, kaip organizuoto nusikalstamumo baudžiamosios teisinės išraiškos bei vienos iš bendrininkavimo formų, požymių analizė. Šiam tikslui pasiekti nustatomi tokie uždaviniai:

1. Atskleisti bendrosios sąvokos – organizuotas nusikalstamumas ir specialiosios – nusikalstamas susivienijimas, sampratas, požymius ir istorinę raidą.
2. Atskleisti skirtumus tarp nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės.
3. Palyginti Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintą pagrindinės bei kvalifikuotos nusikalstamo susivienijimo sudėties reglamentavimą su užsienio valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtintu reglamentavimu. Taip pat palyginti baudžiamosios atsakomybės ribų už dalyvavimą nusikalstamame susivienijime, vadovavimą jam, bei jo organizavimą reglamentavimą Lietuvoje bei užsienio valstybėse.

Tyrimo šaltiniai. Nagrinėjant iškeltus uždavinius buvo analizuojami Lietuvos bei užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai, tarptautiniai teisės aktai, taip pat tyrimo šaltiniais tapo A. Gutausko, O. Fedosiuko, V. Piesliako, K. Jovaišos, T. Klimo, A. Sergi, A. Lavorgna, H. Abadinsky, ir kitų autorių vadovėliai, moksliniai straipsniai, 2007 m. vasario 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apžvalga. Ypatingas dėmesys skiriamas, autorės atliktai, 2008-2013 m. Lietuvos teismų praktikos (apygardos teismų, Lietuvos Apeliacinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo) nusikalstamo susivienijimo bylose analizei.

Tyrimo metodai. Tiriant magistrinio darbo objektą ir siekiant darbo tikslo naudotasi įvairiais mokslo metodais. Lyginamuoju bei istoriniu – lyginamuoju metodu šiame darbe buvo lyginamas nusikalstamo susivienijimo sąvokos reglamentavimas užsienio šalių bei Lietuvos Respublikos baudžiamajame įstatyme, tai pat buvo nagrinėjamas skirtingu laiku Lietuvos Respublikoje galiojusiuose baudžiamuosiuose įstatymuose vyravęs nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas. Loginiai metodai buvo naudojami atsirenkant tinkamą informaciją, analizuojant skirtingas autorių nuomones tais pačiais klausimais ir kt. Sisteminės analizės metodas leido nagrinėti nusikalstamą susivienijimą organizuoto nusikalstamumo kontekste.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, septyni poskyriai, išvados, literatūros sąrašas bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.

1. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO KAIP ORGANIZUOTO NUSIKALSTAMUMO TEISINĖS IŠRAIŠKOS SAMPRATA IR ISTORINĖ RAIDA

1.1. Organizuoto nusikalstamumo kilmė, raida, samprata bei požymiai

Viena iš organizuoto nusikalstamumo kilmės teorijų teigia, kad organizuoto nusikalstamumo lopšys yra Sicilija, kurioje atsirado ir suklestėjo specifinė organizuoto nusikalstamumo forma – mafija. Žodis „mafija“ yra dviejų itališkų žodžių, „mia“ – mano bei „famiglia“ – šeima, sutrumpinimas. P. Arlacchi knygoje „Mafija ir verslas. Mafijos etika ir kapitalizmo dvasia“ pažymi, kad mafijozai veikia ne paskirai, jų veikla yra didesnės ar mažesnės giminių, draugų ar šeimos grupės, vadinamos „cosca“ (mafijos grupė, gauja), narių bendradarbiavimo rezultatas.² Mafijos atsiradimas siejamas su XIX a. vykusiu feodalinio ūkio panaikinimu Sicilijoje. Žemvaldys, nesugebantis organizuoti savo žemių valdymo, samdydavo valdytoją (gabelloto), kuris turėjo autoritetą ir galėjo išspręsti problemas be valdžios pagalbos, kuri nesugebėjo užtikrinti žemės savininkų teisių apsaugos. P. Docka suabejoja žemės valdytojų savanorišku kreipimusi pagalbos į „gabelloto“ nurodydamas, kad valstybei negalint užtikrinti saugumo, turto prievartavimo pagrindu kūrėsi organizuotas nusikalstamumas, kur žemės valdytojais, norėdami užtikrinti žemės priežiūrą bei jos saugumą būdavo priversti naudotis „gabelloto“ paslaugomis.³ Taip slopstant valdžios galioms ir pasitikėjimu ja bei stiprėjant „gabelloto“ autoritetui ir galioms, kūrėsi Sicilijos organizuotas nusikalstamumas, valdytojas (gabelloto) pradėtas vadinti „capomafioso“, o jį supanti aplinka – mafija. U. Santino teigimu, mafija kaip specifinė organizuoto nusikalstamumo forma, turi būtent jai būdingų papročių-principų, vienas iš jų – omerta (tylėjimo įstatymas), draudžiantis bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis.⁴ Pagal Sicilijos paprotinę teisę, asmuo, pažeidęs omertą yra baudžiamas mirtimi. Vendetta principas teigia, kad tuo atveju kai mafijos narys nusižengia mafijos papročiams, principams ar taisyklėms, nesvarbu kiek laiko praėjo po nusižengimo, jam turi būti atkeršyta. Šie papročiai-principai suteikia mafijai kaip struktūriniam daliniui papildomo tvirtumo, stiprybės. Taip pat stiprybės Italijos mafijos struktūroms suteikė ir tai, kad jos bendradarbiavo su aukštesniais postais užimančiais pareigūnais, kurie iškilus bėdai atskubėdavo į pagalbą. Mafijos rėmėjas

² Arlacchi. P. Mafija ir verslas. Mafijos etika ir kapitalizmo dvasia. Vilnius: „Tyto alba“, 1998, p. 58.

³ Klimas. T. Šiuolaikinis nusikalstamumas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002, p. 92.

⁴ Santino. U. Mafia and Mafia-type organizations in Italy// www.centroimpastato.it/publ/online/mafia-in-italy.htm, prisijungimo laikas: 2014-02-05

dažniausiai buvo politikas ar kitas aukštą socialinį statusą turintis asmuo, kuris formaliai nepriklausė mafijos tipo organizacijai, tačiau veiksmingai prisidėdavo įgyvendinant mafijos planus, sustiprindavo ją, bei pats gaudavo iš to naudos. Siekiant susilpninti Italijos mafiją dar 1994 m. Italijos Aukščiausias Teismas (Corte di Cassazione, Sentenza Demitry, 5 October 1994) pirmą kartą praktiškai inkriminavo Italijos baudžiamojo kodekso 418 straipsnyje įtvirtintą nuostatą, kuri numatė atsakomybę už išorinę pagalbą (rėmimą) mafijos struktūroms. Pasak A. Sergi ši nuostata leido (-ia) Italijos teisėsaugai kovoti su organizuoto nusikalstamumo šešėline zona.⁵ Kita organizuoto nusikalstamumo kilmės teorija, organizuoto nusikalstamumo kilmę sieja su JAV. 1919 m. JAV uždraudus alkoholinių gėrimų gamybą bei platinimą, t.y. prasidėjus „prohibicijos“ laikotarpiui, prasidėjo ir organizuotų nusikalstamų grupuočių, besiverčiančių alkoholio kontrabanda, klestėjimo era. Atsižvelgiant į tai, 1919 m. Čikagoje buvo įkurta Nusikalstamumo komisija, kurioje, manoma, pirmą kartą buvo oficialiai suformuluota bei paminėta organizuoto nusikalstamumo sąvoka. Šioje sąvokoje buvo akcentuojami tokie požymiai kaip nuolatinis pelnas bei korupcija. Organizuoto nusikalstamumo sąvoka buvo ganėtinai plati, nes apėmė ne tik nusikalstamas organizacijas, bet ir abstrakčią nusikaltėlių, kurie pelnosi iš nusikalstamos veikos, grupę. XIX a. trečiajame dešimtmetyje organizuoto nusikalstamumo sąvoka buvo susiaurinta, nustatant, kad organizuotą nusikalstamumą sudaro nusikaltėliai, susivieniję į nusikalstamas organizacijas. 1922 m. atėjus į valdžią Italijos diktatoriui B. Musolini bei pradėjus itin aktyvią kampaniją prieš organizuotą nusikalstamumą, prasidėjo masinė italų organizuoto nusikalstamumo narių „emigracija“ į JAV, todėl viena garsiausių JAV organizuoto nusikalstamumo šakų yra neatsiejamai susijusi su italų organizuoto nusikalstamumo struktūromis, ypač Sicilijos mafija. Amerikiečių – italų nusikalstamumas kitaip dar vadinamas „La cosa Nostra“. H. Abadinsky įvardina pagrindinius amerikiečių – italų organizuoto nusikalstamumo požymius, t.y. sudėtinga hierarchinė struktūra, griežtas darbo pasidalijimas bei prigiję tradiciniai italų nusikalstamų grupuočių papročiai – principai, tokie kaip jau ankščiau minėti „omerta“ bei „vendetta“.⁶ Nepaisant to, kad 1933 m. JAV įsigaliojo Konstitucijos pataisa, panaikinanti draudimą gaminti bei platinti alkoholinius gėrimus, plačiai išplitusio bei klestinčio nusikalstamumo suvaldyti nepavyko. XIX a. šeštojo dešimtmečio pradžioje JAV Senato Kefauerio komitetas konstatavo, kad organizuotas nusikalstamumas tapo nacionaline problema, taip pat atsižvelgiant į tai, kad JAV tuo metu buvo itin išplitęs amerikiečių – italų organizuotas nusikalstamumas Kefauerio komitetas apibrėžė organizuotą nusikalstamumą

⁵ A. Lavorgna, A. Sergi. Types of organised crime in Italy. The multifaceted spectrum of Italian criminal associations and their different attitudes in the financial crisis and in the use of the Internet technologies. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 2013, p. 6.

⁶ Abadinsky. H. *Organized crime*. Chicago, 1944, p. 20.

išskiriant tik šią organizuoto nusikalstamumo atšaką⁷. Pritartina P. Dockos nuomonei, jog etninio vienalytiškumo, kaip privalomo organizuotos nusikalstamos grupuotės požymio, įtvirtinimas organizuotos nusikalstamos grupuotės apibrėžime itin susiaurino organizuoto nusikalstamumo sąvoką, apsiribojant tik amerikiečių – italų („La cosa nostra“) nusikalstamumu⁸. Manytina, kad tai galima prilyginti visumos tapatinimui su dalimi, t.y. organizuoto nusikalstamumo sutapatinimui su amerikiečių – italų organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis. Ši organizuoto nusikalstamumo sąvoka apribojo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn galimybes už kitų, t.y. ne „La cosa nostra“, organizuotų nusikalstamų grupuočių neteisėtą veiklą. Šią, autoriau nuomone, klaidą ištaisė 1970 m. JAV Kongrese priimtas RICO statutas, kuriame organizuotas nusikalstamumas apibrėžiamas jau platesniu aspektu, t.y. atsisakant etninio vienalytiškumo požymio. RICO statute taip pat buvo įtvirtinta naujovė, kuri nustatė atsakomybę vien už priklausymą organizuotai nusikalstamai grupuotei, nepaisant atliktų nusikalstamų veikų. Siekiant kovoti su organizuotu nusikalstamumu, 1983 m. JAV buvo parengta kovos su organizuotu nusikalstamumu strategija, tačiau nepaisant visų šių pastangų pažaboti organizuotą nusikalstamumą, jis ėmė plisti tarptautiniu mastu, ko pasekoje 1990 m. Kuboje vykusiame kongrese buvo konstatuota, jog organizuotas nusikalstamumas yra globalinė problema, kuri peržengia vienos valstybės sienas bei pranoksta atskirų valstybių jėgas ją sutramdyti. Šiame kongrese organizuotas nusikalstamumas pirmą kartą oficialiai buvo įvardintas kaip tarptautinio pobūdžio nusikaltimas⁹.

Daugelio valstybių mokslininkai (vokiečių - E. Johanson, italų - A. Sergi, A. Lavorgna ir kt.) apibrėždami organizuotą nusikalstamumą pripažįsta šio reiškinio tarptautinį mastą. Manytina, kad nekyla abejonių, jog evoliucionuodamas organizuotas nusikalstamumas įgavo tarptautinį pobūdį, t.y. paplito narkotinių medžiagų, ginklų kontrabanda, prekyba žmonėmis, kibernetiniai nusikaltimai bei kitos nusikalstamos veikos, kurios peržengia vienos valstybės ribas. 2013 m. Europos sunkių ir organizuotų nusikaltimų grėsmės vertinime¹⁰ pažymima, kad 2013 m. Europos Sąjungoje buvo 3600 aktyvių tarptautinių organizuotų grupuočių (pagrindinės šių organizuotų grupuočių neteisėtos veiklos kryptys – prekyba narkotikais bei sukčiavimai). Nepaisant to, kad organizuotas nusikalstamumas peržengė vienos valstybės ribas, šiuo metu nėra vieno visuotinai pripažinto organizuoto nusikalstamumo apibrėžimo. J. B. Albanese nurodo, kad

⁷ XIX a. ketvirtame – šeštame dešimtmečiuose JAV klestėjo ne tik amerikiečių – italų („La cosa nostra“) nusikalstamos grupuotės, tačiau ir ganėtinai įtakingi žydų kilmės organizuoti nusikaltėliai bei kitos mažesnės įtaką turinčios nusikalstamos struktūros.

⁸ Klimas. T. Šiuolaikinis nusikalstamumas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002, p. 56.

⁹ Nusikaltimas yra tarptautinio pobūdžio, jei jis padarytas daugiau negu vienoje valstybėje, ar vienoje valstybėje, bet didžioji dalis jo parengimo, planavimo, vadovavimo jam ir jo kontrolės vykdoma kitoje valstybėje, ar vienoje valstybėje, tačiau jame dalyvauja nusikalstama grupė, vykdanči nusikalstamą veiklą daugiau negu vienoje valstybėje arba vienoje valstybėje, tačiau sukelia sunkias pasekmes kitoje valstybėje.

¹⁰ EU serious and organised crime threat assessment. European Police Office, 2013, p. 34.// <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/socta2013.pdf>, prisijungimo laikas: 2014-02-03.

yra tiek organizuoto nusikalstamumo apibrėžimų, kiek yra autorių, kurie nagrinėja organizuotą nusikalstamumą.¹¹ E. Savona pažymi, kad kiekvienoje šalyje organizuotas nusikalstamumas yra apibrėžiamas skirtingai, nes jis formavosi skirtingu laiku, skirtingose kultūrose ir t.t.¹² A. Sergi atkreipia dėmesį, kad kiekvienos šalies organizuotas nusikalstamumas yra giliai „suaugęs“ su tos šalies kultūriniais elementais.¹³ Pasak V. Piesliako, priežastis to, kad neegzistuoja vieno universalus organizuoto nusikalstamumo apibrėžimo yra tame, kad „įvairiose valstybėse egzistuoja skirtingos organizuoto nusikalstamumo formos, nusikaltėlių grupės jose yra skirtingai organizuotos, daro nevienodo pobūdžio nusikaltimus, pavyzdžiui, tai kas būdinga organizuoto nusikalstamumo srityje Italijai, nebūdinga, pavyzdžiui, Suomijai“¹⁴ A. Gutauskas taip pat nurodo, kad atskirose valstybėse pasireiškiančios organizuoto nusikalstamumo formos yra skirtingos, nes jos yra nulemtos specifinių veiksnių, kurie atskirose valstybėse susiformavo dėl skirtingų ekonominių, socialinių sąlygų bei visuomenėje nusistovėjusių nuosavybės santykių, todėl nėra galimybių sukurti vieną universalų organizuoto nusikalstamumo apibrėžimą, kuris tiktų visoms valstybėms.¹⁵ Pritartume mokslininkų pozicijai, kad negalima sukurti vieno tikslaus organizuoto nusikalstamumo apibrėžimo, tinkančio visoms valstybėms, tačiau norėtume atkreipti dėmesį į tai, kad nors ir atskirose valstybėse skiriasi organizuoto nusikalstamumo pasireiškimo formos, tačiau fundamentalūs organizuoto nusikalstamumo principai išlieka tie patys, todėl atsižvelgdami į Lietuvos, užsienio valstybių mokslininkų bei tarptautinių organizacijų pateikiamus organizuoto nusikalstamumo apibrėžimus pabandysime išskirti pagrindinius organizuoto nusikalstamumo požymius.

Lietuvių kriminologas P. Docka¹⁶, vokiečių mokslininkas E. Rebscher¹⁷ bei rusų mokslininkas G. M. Minkosvki¹⁸ apibrėždami organizuotą nusikalstamumą be kitų požymių, apibūdinančių organizuotą nusikalstamumą, išskiria darbų pasidalijimo, veiklos tęstinumo, pelno siekimo bei hierarchijos požymius. P. Docka papildomai išskiria korupcinių ryšių bei monopolijos siekimo požymius, o E. Rebscher dviejų ar daugiau asmenų dalyvavimą. Pažymėtina, kad visi autoriai apibrėždami organizuotą nusikalstamumą išskiria hierarchijos

¹¹ Albanese, J.S., 2000. The causes of organized crime. Do criminals organize around opportunities for crime or do criminal opportunities create new offenders? *J. Contemp. Crim. Jus.* 16, p. 410.

¹² Savona, E., 2010. Infiltration of the public construction industry by Italian organised crime. In: Bullock, K., Clarke, R., Tilley, N. (Eds.), *Situational Prevention of Organised Crimes*. Willan Publishing, Devon, p. 133.

¹³ A. Lavorgna, A. Sergi. Types of organised crime in Italy. The multifaceted spectrum of Italian criminal associations and their different attitudes in the financial crisis and in the use of the Internet technologies. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 2013, p. 2.

¹⁴ Piesliakas. V. Organizutas nusikalstamumas: samprata ir definicija. *Teisės problemos*, 1993, Nr. 1, p. 37.

¹⁵ Gutauskas A. Organizutas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas: Daktaro disertacija, Vilnius 2002, p. 46.

¹⁶ Docka P. Organizuto nusikalstamumo kilmė: tarp mito ir tikrovės. *Justitia*, 2000, Nr. 3. p. 31.

¹⁷ Rebscher E., Vahlenkamp W. *Organisierte Kriminalität in der Bundesrepublik Deutschland*. – Wiesbaden, BKA – Forschungsreihe, 1998, p. 6.

¹⁸ Миньковский Г. М. Криминология, Москва, 1988. P. 347.

požymį, tačiau 2013 m. Europos sunkių ir organizuotų nusikaltimų grėsmės vertinime¹⁹ yra išskiriami du nusikalstamų grupuočių modeliai, t.y. horizontalios bei vertikalios struktūros nusikalstamos grupuotės. Vertikalios struktūros nusikalstamos grupuotėse vyruoja tradicinė hierarchinė struktūra, kurioje vieni asmenys yra pavaldūs kitiems, tuo tarpu horizontalios struktūros nusikalstamos grupuotės veikia tinklo struktūra (angl. network), kuri yra mažiau griežta pavaldumo santykių atžvilgiu, t.y. neturi pastovios hierarchinės struktūros. Atsisakant formalios hierarchinės struktūros bei pereinant prie lankstesnės hierarchinės organizacijos, nusikalstamos organizacijos sustiprino savo galimybes nuslėpti neteisėtą veiklą bei siekti nusikalstamų tikslų. Europos policijos biuro duomenimis horizontalios struktūros nusikalstamų grupuočių yra apie 40 %²⁰. Atsižvelgiant į besikeičiančią organizuotų nusikalstamų grupuočių struktūrą, manytina, kad hierarchijos požymio nereikėtų išskirti kaip pagrindinio organizuotą nusikalstamumą charakterizuojančio požymio.

Kaip jau minėjome evoliucionuodamas organizuotas nusikalstamumas įgavo tarptautinį pobūdį, taigi tarptautinių bei Europos Sąjungos institucijų dokumentuose taip pat galime rasti organizuoto nusikalstamumo apibrėžimų.

Siekiant pažaboti nusikalstamumą Jungtinių Tautų Organizacija 2000 m. Palerme priėmė konvenciją „Prieš transnacionalinį organizuotą nusikalstamumą“, kuri kitaip vadinama Palermo konvencija. Konvencijos 2 straipsnyje yra apibrėžiamos dvi organizuoto nusikalstamumo formos – organizuota nusikalstama grupė (aukštesnio organizuotumo lygio susivienijimas) bei organizuota grupė (žemesnio organizuotumo laipsnio struktūra nei organizuota nusikalstama grupė). Organizuoti nusikalstama grupė, atspindinti organizuoto nusikalstamumo požymius, apibrėžiama kaip „trijų ar daugiau asmenų grupė, egzistuojanti tam tikrą laiką ir veikianti kartu, jos veiklos tikslas – padaryti vieną arba daugiau sunkių nusikaltimų ar nusikaltimų, pripažįstamų tokiais pagal šią Konvenciją, siekiant tiesiogiai ar netiesiogiai gauti finansinės ar kitokios materialinės naudos“.²¹

Europos taryba 2004 m. pranešime apie organizuoto nusikalstamumo situaciją nurodo, kad 2003 – 2004 m. buvo atliktas tyrimas, kurio metu valstybių narių buvo paprašyta išskirti kriterijus, kuriuos jos naudoja apibrėžiant organizuotą nusikalstamumą. Europos taryba atlikto tyrimo išvadose nurodė, kad dažniausiai išskiriami kriterijai buvo trijų ar daugiau asmenų

¹⁹EU serious and organised crime threat assessment. European Police Office, 2013, p. 34 // <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/socta2013.pdf>, prisijungimo laikas: 2014-02-03.

²⁰Ten pat.

²¹Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą 2 straipsnis http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=166679 //prisijungimo laikas: 2013-12-11

dalyvavimas nusikalstamoje veikloje, veiklos tęstinumas/pastovumas, ekonominės naudos ar valdžios siekimas.²²

2008 m. Europos Tarybos pamatų sprendime dėl kovos su organizuotu nusikalstamumu²³ buvo apibrėžta nusikalstamos organizacijos (angl. criminal organisation) sąvoka, akcentuojant tokius požymius kaip:

1. daugiau nei dviejų asmenų susitelkimas
2. veikimas ilgą ar neribotą laiką
3. asmenys yra įtariami ar nuteisti už sunkius nusikaltimus (už kuriuos numatytas ilgiausias įkalinimo terminas yra ne mažesnis kaip ketveri metai)
4. pelno ar kitokios materialinės naudos siekimas.

Atsižvelgdami į Lietuvos bei užsienio mokslininkų, tarptautinių bei Europos Sąjungos organizacijų pateikiamus organizuoto nusikalstamumo apibrėžimus išskirtume tokius pagrindinius (dažniausia pasitaikančius) organizuoto nusikalstamumo požymius:

1. Pelno siekimas
2. Veiklos tęstinumas
3. Vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas (darbų pasidalijimas)

Manytume, kad tai yra fundamentalūs organizuoto nusikalstamumo požymiai, kurie įeina į daugelio valstybių organizuoto nusikalstamumo apibrėžimą. Be abejojama yra ir kitų požymių, pavyzdžiui, bendradarbiavimas su kitomis nusikalstamomis struktūromis, ginkluotumas, teisėto verslo įsteigimas, siekiant nusišalinti neteisėtą nusikalstamų struktūrų veiklą, psichinės/fizinės jėgos panaudojimas, hierarchija ir kt., tačiau šiuos požymius priskirtume papildomiems požymiams, rečiau pasitaikantiems apibrėžiant organizuotą nusikalstamumą. Pritartina A. Gutauskio išsakytai nuomonei, jog pagrindinių ir papildomų požymių išskyrimas turi teorinę ir praktinę reikšmę, nes vienus požymius įtraukiant, kitus atmetant yra formuojami įvairių lygių organizuotų struktūrų apibrėžimai²⁴ (pavyzdžiui, šiuo metu Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse yra įtvirtinti nusikalstamo susivienijimo – aukščiausio organizuotumo lygio bei organizuotos grupės – žemesnio organizuotumo lygio, apibrėžimai). Organizutas nusikalstamumas yra dinaminis, kintantis reiškinys, todėl bėgant laikui, atsiranda naujos sferos, kuriose šis reiškinys įleidžia savo šaknis. Šiuo metu visuomenėje vykstantys pokyčiai ypač susiję su interneto galimybėmis. Kasdienėje rutinoje žmonės nuolat naudojami internetinėmis

²²Organised crime situation report 2004// <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/organisedcrime/Organised%20Crime%20Situation%20Report%202004.pdf>, prisijungimo laikas: 2013-12-11

²³ Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime, OJ L 300, 11.11.2008, p.42.

²⁴ Gutauskas A. Organizutas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. Jurisprudencija, 1999, p. 24.

paslaugomis, t. y. elektroniniu švietimu, prekyba, institucijų paslaugomis ir kt. Nusikaltimai taip pat yra neatsiejama internetinės visuomenės dalis. Kaip teigė McCusker interneto galimybės nusikalstamoms grupuotėms gali duoti didelę naudą su maža rizikos galimybe, tačiau reikia mokėti jomis pasinaudoti.²⁵ Italų mokslininkas A. Sergi, nagrinėjęs italų nusikalstamų grupuočių veiklą internetinėje erdvėje nurodo, kad Italijos nusikalstamos organizacijos²⁶ internetą šiomis dienomis dažniausiai naudoja kaip komunikacijos įrankį siekiant sumažinti susekimo galimybę. Taip pat daugelis nusikalstamų organizacijų siekiant nelegaliai parduoti prekes persikelia į gilųjį internetą (angl. Deep Web). Labiausiai pagarsėjęs kibernetinės nusikalstamos organizacijos pavyzdys Italijoje yra „Šilko kelias“, ši nusikalstama organizacija interneto juodojoje rinkoje platino prekes per TNI sistemą, kuri slepia savo vartotojų tapatybes (IP adresus), jų tinklų veiklą. A. Sergi pažymi, kad iki šiol kibernetinių nusikalstamų grupuočių savybės nėra visiškai aiškios, todėl, kad visai neseniai pradėta atlikti nusikalstamų grupuočių veiklos stebėseną internete.²⁷ Pastaraisiais metais Italijoje buvo kelios bylos, kuriose nusikalstamo internetinio tinklo dalyviai turėjo sąsajų su tradicinėmis mafijos struktūromis, tačiau jie nebuvo pripažinti nusikalstamos organizacijos nariais, nes nepavyko nustatyti pastovių tarpusavio ryšių su nusikalstamu susivienijimu. A. Sergi nurodo, kad kibernetinis nusikalstamumas dar neįsiskverbė į tradicines italų mafijos struktūras, nes jos turi galias tradicijas, jų nariai iki šiol siekia tiesioginio bendravimo su nusikalstamos organizacijos nariais, kurio pagrindu yra sukuriamas pasitikėjimas tarp mafijos narių, tačiau tai tik laiko klausimas kada kibernetinis nusikalstamumas įsiskverbs į italų mafijos struktūras.²⁸ Taigi, keičiantis technologijoms, kultūrinėms vertybėms vienus organizuoto nusikalstamumo požymius keičia kiti, atsiranda vis naujų požymių.

1.2. Nusikalstamo susivienijimo definicijos kaita Lietuvoje per pastaruosius dvidešimt metų bei kitos kovos su organizuotu nusikalstamumu priemonės

1990 m. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę bei pradėjus formuoti privatiniam nuosavybės santykiams, Lietuvoje ėmė kurtis vis daugiau organizuotų nusikalstamų grupuočių. Suklestėjo reketas, turto prievartavimai, kontrabanda, automobilių vagystės. A. Gutauskas nurodo, kad „organizuotos nusikalstamos struktūros įgavo tokią galią, kad ėmė viešai

²⁵ McCusker, R., 2006. Transnational organized cyber crime: distinguishing threat from reality. *Crime Law Soc. Change* 46, p. 257.

²⁶ Atsakomybė už dalyvavimą nusikalstamos organizacijos veikloje numatyta Italijos baudžiamojo kodekso 416 straipsnyje. Nusikalstamą organizaciją turi sudaryti ne mažiau kaip trys asmenys, susitelkę atlikti sunkius nusikaltimus, turintys pastovią vidinę hierarchiją, tarpusavio ryšius.

²⁷ Lavorgna, A. Sergi. Types of organised crime in Italy. The multifaceted spectrum of Italian criminal associations and their different attitudes in the financial crisis and in the use of the Internet technologies. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 2013, p. 11.

²⁸ Lavorgna, A. Sergi. Types of organised crime in Italy. The multifaceted spectrum of Italian criminal associations and their different attitudes in the financial crisis and in the use of the Internet technologies. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 2013, p. 12.

konfrontuoti su teisėsaugos institucijomis, legalizuoti savo neteisėtą veiklą įkuriant juridinius asmenis, kurie neva užsiima verslininkų turto apsauga, tačiau išties po šia neva teisėta veikla slėpėsi reketo požymių turintys veiksmai“.²⁹ Siekiant kovoti su organizuotu nusikalstamumu, viena iš priemonių buvo nusikalstamo susivienijimo sudėties įtvirtinimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.³⁰ Nusikalstamo susivienijimo sudėtis į Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą buvo įtraukta Lietuvos Respublikos 1993 m. sausio 28 d. įstatymu Nr. 1-57.³¹ Nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas buvo įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 227¹ straipsnyje, apibūdinant nusikalstamą susivienijimą kaip *grupę sudarytą iš trijų ar daugiau iš anksto susitarusių bendrai nusikalstamai veiklai asmenų, turinčių vadeivą*. Taip pat apibrėžime nurodytos veikos, už kurių organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jose atsakoma būtent pagal 227¹ straipsnį, t.y. kontrabanda (77 straipsnis), netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimas, laikymas arba paleidimas apyvarton (86 straipsnis), operacijų su pinigais ar vertybiniais popieriais taisyklių pažeidimas (87 straipsnis), valstybinio, visuomeninio ar asmeninio turto grobimas (90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 146, 147, 148, 150, 151 straipsniai), tyčinis nužudymas ar tyčinis nužudymas sunkinančiomis aplinkybėmis (104, 105 straipsniai), įkaitų paėmimas (131-1 straipsnis), kyšininkavimas (180, 181 straipsniai), asmens terorizavimas (227-22 straipsnis), neteisėtas narkotinių priemonių gaminimas, įgijimas, laikymas, gabenimas, siuntimas arba realizavimas (232-1 straipsnis), narkotinių priemonių grobimas (232-2 straipsnis), nusikalstamų grupių ginklavimas (234-4 straipsnis), orlaivio nuvaymas (249-2 straipsnis), auto-moto transporto priemonių nuvaymas (250 straipsnis). Šios nusikalstamo susivienijimo sudėties įtvirtinimas Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse susilaukė mokslininkų kritikos. Ir V. Piesliakas, ir A. Gutauskas nurodo, kad formuojant nusikalstamo susivienijimo definiciją nereikėtų išskirti konkrečių nusikalstamų veikų, t.y. konkrečių Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnių, tačiau V. Piesliakas pažymi, kad formuojant nusikalstamo susivienijimo sąvoką į ją reikėtų įtraukti bendrus terminus, tokius kaip turto grobimai, ekonominiai nusikaltimai, pareigūnų papirkinėjimas ir kt. Pritartume mokslininkų nuomonei, jog nusikalstamo susivienijimo apibrėžime nevertėtų išskirti atskirų nusikalstamų veikų, nes kaip jau minėjome organizuotas nusikalstamumas yra kintantis reiškiny, nusikalstamo susivienijimo daromos veikos priklausomai nuo socialinių, ekonominių,

²⁹ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija, Vilnius 2002, p. 52

³⁰ Kitos priemonės buvo Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimai, kurie leido įslaptinti liudytoją, nukentėjusįjį, kitus byloje dalyvaujančius asmenis, taip pat 1993 m. priimti Operatyvinės veiklos įstatymo pakeitimai, leidžiantys sulaikyti 2 mėnesiams asmenį, įtariamą padarius nusikaltimą, numatytą Baudžiamojo kodekso 227¹ straipsnyje.

³¹ 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. 157 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo“//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=5924&p_tr2=2, prisijungimo laikas: 2013-12-12

techninių pokyčių gali kisti, todėl įtvirtinti konkrečias nusikalstamas veikas nusikalstamo susivienijimo apibrėžime nėra reikalinga, nes tuo atveju reikėtų dažnai keisti Baudžiamąjį kodeksą, įtraukiant vis naujas nusikalstamas veikas.

1993 m. liepos 13 d. įstatymu buvo padaryta Operatyvinės veiklos įstatymo pataisa³². Siekiant kovoti su organizuotu nusikalstamumu, kuris tuo metu atvirai siautėjo Lietuvoje bei visiškai nesiskaitė su teisėsaugos institucijomis, Operatyvinės veiklos įstatymo 8¹ straipsnyje buvo įtvirtinta prevencinio sulaikymo norma, kuri numatė, kad „remiantis operatyvinės veiklos metu gautais duomenimis bei turint pagrindą manyti, kad asmuo gali padaryti veiką, numatytą baudžiamojo kodekso 227¹ ar 227² straipsniuose, su prokuroro sankcija asmuo gali būti sulaikomas iki dviejų mėnesių“³³

1994 m. liepos 19 d. įstatymu Nr. 1-551³⁴ buvo pakeistas nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas, nurodant, kad nusikalstamą susivienijimą gali valdyti ne vien tik vadeiva, bet vadovas arba vadovai. O. Fedosiukas nurodo, kad šia pataisa buvo siekiama palengvinti nusikalstamo susivienijimo požymių įrodinėjimą, nes kategoriškas vadeivos požymio įtvirtinimas, neleisdavo pripažinti nusikalstamu susivienijimu grupę, kuriai vadovaudavo daugiau nei vienas asmuo.³⁵

1995 m. gruodžio 20 d. įstatymu Nr. 1-1141 iš nusikalstamo susivienijimo sudėties buvo pašalintas konkrečių nusikalstamų veikų sąrašas, nurodant nusikalstamo susivienijimo tikslą – daryti sunkius nusikaltimus. Pagal šią įstatymo redakciją nusikalstamas susivienijimas tai „susivienijimas iš trijų ar daugiau asmenų, iš anksto susitarusių bendrai nusikalstamai veiklai – daryti sunkius nusikaltimus, kūrimas bei dalyvavimas jo veikloje“³⁶. K. Jovaiša nurodo, kad šis aukščiausio organizuotumo lygio struktūros – nusikalstamo susivienijimo apibrėžimas neatitinka realiai egzistuojančio reiškinių, o Baudžiamojo kodekso 227¹ straipsnyje nurodytais nusikalstamo susivienijimo požymiais siekiama ne išsamiai ir tiksliai apibrėžti nusikalstamo susivienijimo sudėtį, o tiesiog palengvinti jo įrodinėjimą.³⁷ Kaip matyti iš tuometinės teismų praktikos, siekiant pritaikyti šį straipsnį imta ieškoti papildomų požymių, kurie nėra nurodyti

³² 1993 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-2747 „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo papildymo“// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=37023&p_tr2=2, prisijungimo laikas:2014-02-05.

³³ Ten pat

³⁴ 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“, *Valst. žin.*, 1994, Nr. 60-1182.

³⁵ Fedosiukas O. Atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo kūrimą bei dalyvavimą jo veikloje (BK 227¹ str.). Kriminalinė Justicija. T – 7/8, p. 20.

³⁶ 1995 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-1141 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso, Civilinio proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=23316&p_tr2=2, prisijungimo laikas: 2013-12-13

³⁷ Jovaišas K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. Teisės problemos. 1998. Nr. 3–4, p. 55.

227¹ straipsnio dispozicijoje. 1994 m. lapkričio 10 d. nuosprendžiu pagal Baudžiamojo kodekso 227¹ straipsnį buvo nuteisti I. A., B. B., B. D ir V. S. Teismo nuosprendyje buvo išskiriami papildomi nusikalstamo susivienijimo požymiai – pastovūs tarpusavio ryšiai, vidinė hierarchija, bendras nusikalstamo susivienijimo biudžetas.³⁸ Klaipėdos miesto apylinkės teismo 1994 balandžio 15 d. nuosprendžiu asmenys buvo nuteisti pagal BK 227¹ straipsnį nurodant baimės atmosferos bei ginkluotumo požymius.³⁹ O. Fedosiukas nurodo, kad „inkriminuojant nusikalstamo susivienijimo sudėtį atsižvelgus į papildomus požymius būtų apsisaugoma nuo situacijos, kai grupė, kuri neturi nieko bendra su organizuotu nusikalstamumu nuteisiama pagal Baudžiamojo kodekso 227¹ straipsnį, t.y. pripažįstama aukščiausio organizuotumo lygio struktūra.“⁴⁰ Pritartina K. Jovaišos nuomonei, kad tokie papildomi požymiai, kaip grupės hierarchinė struktūra, pastovūs tarpusavio ryšiai, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas, bauginimo atmosfera nusikalstamoje struktūroje išties yra ne papildomi, o pagrindiniai nusikalstamo susivienijimo požymiai, nes kaip matyti iš tuometinės teismų praktikos, taikyti baudžiamojo kodekso 227¹ straipsnį galima tik nustačius nors keletą papildomų požymių.⁴¹

1997 m. gegužės 20 d. įstatymu Nr. VIII-217⁴², iš nusikalstamo susivienijimo sudėties buvo pašalintas požymis – išankstinis susitarimas. Pritartina O. Fedosiuko nuomonei, jog susivienijimas be išankstinio susitarimo egzistuoti negali⁴³, todėl nepaisant to, kad šis požymis iš nusikalstamo susivienijimo sudėties buvo pašalintas, praktiškai šis požymis ir toliau egzistavo. Taip pat buvo numatyta galimybė atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu „asmuo dalyvavo nusikalstamo susivienijimo daromuose nusikaltimuose arba priklausė tokiam susivienijimui, tačiau prisipažinęs teisėsaugos organams suteikė vertingos informacijos, kurios pagrindu buvo užkirstas kelias nusikalstamo susivienijimo veiklai arba jo nariai buvo patraukti baudžiamajon atsakomybėn. Ši dalis netaikoma asmeniui, dalyvavusiam darant tyčinį nužudymą“⁴⁴

³⁸Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1995 m. gruodžio 20 d. apžvalga „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227–1 str.) apibendrinimo rezultatų“// http://www2.lat.lt/lat_web_test/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26613 prisijungimo laikas: 2013-12-14

³⁹Ten pat.

⁴⁰Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002, p. 185.

⁴¹Jovaišas K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. Teisės problemos. 1998. Nr. 3–4. P. 56.

⁴²1997 m. gegužės 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. VIII-217 „Dėl Baudžiamojo kodekso 15⁽¹⁾, 53⁽¹⁾, 227⁽¹⁾, 227⁽²⁾, 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297⁽¹⁾ straipsniu“// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=39166&p_tr2=2, prisijungimo laikas: 2014-03-13

⁴³Fedosiukas O. Atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo kūrimą bei dalyvavimą jo veikloje (BK 227 1 str.). Kriminalinė Justicija. T – 7,8. P. 21.

⁴⁴1997 m. gegužės 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. VIII - 217 „Dėl Baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu“//http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=39166&p_tr2=2, prisijungimo laikas: 2013-12-13

1998 m. gruodžio 21 d. įstatymu Nr. VIII-983⁴⁵ buvo pakeista kvalifikuotos nusikalstamo susivienijimo sudėties (ginkluotas šaunamuoju ginklu ar sprogstamosiomis medžiagomis) sankcija ją sugriežtinant ir numatant alternatyvą laisvės atėmimui nuo aštuonerių iki penkiolikos metų, t.y. laisvės atėmimą iki gyvos galvos.

2003 m. balandžio 10 d. įstatymu Nr. IX-1495 buvo priimta pirmą išgaliojusi naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso redakcija, kurios 25 straipsnyje buvo apibrėžtos trys bendrininkavimo formos – bendrininkų grupė, organizuota grupė ir nusikalstamas susivienijimas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 25 straipsnio 4 dalyje nusikalstamas susivienijimas apibrėžtas kaip *trijų ar daugiau asmenų susivienijimas bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliams sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti, asmenis sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas*. Taip pat numatyta, kad *nusikalstamam susivienijimui prilyginama antikonstitucinė grupė ar organizacija bei teroristinė grupė*.⁴⁶ Atsakomybė už dalyvavimą, organizavimą ar vadovavimą nusikalstamam susivienijimui numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 249 straipsnyje. Šio straipsnio 2 dalyje numatyta kvalifikuota nusikalstamo susivienijimo sudėtis „kas dalyvavo šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje“, 3 dalyje taip pat numatyta kvalifikuota sudėtis už nusikalstamo susivienijimo organizavimą bei vadovavimą⁴⁷. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 26 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad visi nusikalstamo susivienijimo dalyviai, nesvarbu koks jų vaidmuo darant nusikalstamą veiką, atsako kaip vykdytojai. Naujajame baudžiamajame kodekse įtvirtinti papildomi nusikalstamo susivienijimo sudėties požymiai (pastovūs tarpusavio ryšiai, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas), detalizuoja nusikalstamo susivienijimo sudėtį. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo priimtoje 2007 m. vasario 22 d. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje nurodyta, kad naujajame baudžiamajame kodekse įtvirtinti pakeitimai yra reikšmingi ne tik nusikalstamo susivienijimo sampratos, jo požymių prasme, bet ir šio nusikaltimo kvalifikavimui atsižvelgiant į jo santykį su kitomis bendrininkavimo formomis, pavyzdžiui, organizuota grupe⁴⁸ (dėl šio teiginio teisės mokslininkų rate kyla diskusijų)⁴⁹

⁴⁵ 1998 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. VIII-983 „Dėl Baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo“, *Valst. žin.*, 1998, Nr. 115-3238.

⁴⁶ 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-1495 „Dėl Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39(1) IR 306(1) straipsniais“// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=209705&p_tr2=2, prisijungimo laikas: 2014-01-10

⁴⁷ Ten pat.

⁴⁸ 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007

⁴⁹ Plačiau apie tai skyriuje „Nusikalstamo susivienijimo požymiai“

2003 m. liepos 4 d. įstatymu Nr. IX-1706⁵⁰ buvo numatytos didesnės bausmės tiek už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje (nuo trijų iki penkiolikos metų), tiek už dalyvavimą šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje (nuo šešerių iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos), tiek už nusikalstamo susivienijimo organizavimą bei vadovavimą jam (nuo dešimties iki dvidešimties metų arba laisvės atėmimu iki gyvos galvos).

2005 m. birželio 23 d. pakeitimu Nr. X-27251⁵¹ buvo numatyta juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė.

2009 m. Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento vyriausiojo prokuroro Algimanto Kliunkos pranešime dėl „Organizuoto nusikalstamumo būklės apžvalgos ir jo raidos prognozių bei tendencijų“ nurodoma, kad 2008 m. dažniausi organizuotų nusikalstamų grupuočių vykdomi nusikaltimai buvo kontrabanda, disponavimas narkotinėmis medžiagomis, turto prievartavimas bei sukčiavimas. Pažymėtina, kad visais šiais nusikaltimais yra siekiama ekonominės naudos. Minėtoje ataskaitoje pažymima, kad viena iš pagrindinių problemų organizuoto nusikalstamumo kontekste Lietuvoje yra ta, kad nepaisant to, jog organizuotų nusikalstamų grupuočių nariai yra nuteisiami už padarytas nusikalstamas veikas, tačiau nelegalus pelnas, gautas vykdant nusikalstamas veikas ir toliau cirkuliuoja apyvartoje.⁵² 2005 m. vasario 24 d. Europos Tarybos pamatų sprendime dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo⁵³ yra įtvirtinta valstybių narių pareiga nustatyti būtinas priemones išplėstiniam turto konfiskavimui. Atkreiptinas dėmesys, kad minėtame sprendime taip pat yra numatytos išlygos kada turi būti taikomas išplėstinis turto konfiskavimas. Europos Taryba siūlo taikyti išplėstinę turto konfiskaciją kai nusikaltimai yra padaryti nusikalstamo susivienijimo, kuris vertėsi eurų padirbinėjimu, pinigų plovimu, prekyba žmonėmis, seksualiniu vaikų išnaudojimu, vaikų pornografija ar prekyba narkotikais, taip pat siekiant kovoti su terorizmu. 2010 m. gruodžio 2 dienos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymu Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 72³ straipsnyje buvo įtvirtinta išplėstinio turto

⁵⁰ 2003 m. liepos 4 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-1706 „Dėl Baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo“// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215815&p_query=baud%FEiamojo&p_tr2=2, prisijungimo laikas: 2014-01-10

⁵¹ 2005 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. X-272 „Dėl Baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais“, *Valst. žin.*, 2005, Nr. 81-2945.

⁵² Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimo departamento vyriausiojo prokuroro Algimanto Kliunkos pranešimas Prokuratūros kolegijos išplėstiniame posėdyje 2009 m. gegužės 29 d. „Organizuoto nusikalstamumo būklės apžvalga ir jo raidos prognozės bei tendencijos“

⁵³ Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo. 2005 m. vasario 24 d// <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:068:0049:0051:LT:PDF>, prisijungimo laikas:2014-02-05

konfiskavimo norma. Taikant šį straipsnį galima konfiskuoti kaltininko turtą, neproporcingą asmens teisėtoms pajamoms. 72³ straipsnio 2 dalyje buvo numatytos šios baudžiamojo poveikio priemonės taikymo sąlygos. Pirmojoje sąlygoje akcentuojama, kad taikyti išplėstinį turto konfiskavimą galima kai asmuo pripažintas kalto padarius apysunkį, sunkų ar labai sunkų tyčinį nusikaltimą, antrojoje sąlygoje akcentuojamas kaltininko turto ne proporcingumas teisėtoms pajamoms, nurodant 250 MGL skirtumą tarp turimo turto ir teisėtų pajamų, trečioje sąlygoje nurodoma, kad šią baudžiamojo poveikio priemonę galima taikyti tik tada, kai kaltininkas nesugeba pagrįsti konfiskuotino turto įgijimo teisėtumo. Pažymėtina, kad išplėstinio turto konfiskavimo normos įtvirtinimas baudžiamajame kodekse sukėlė kritikos bangą⁵⁴. Autorės nuomone, įtvirtinant išplėstinio turto konfiskavimo normą buvo šiek tiek nukrypta nuo šios normos įtvirtinimo tikslo – kovos su organizuotu nusikalstamumu, siekiant konfiskuoti teisėtomis pajamomis nepagrįstą turtą. Manytina, kad išplėstinis turto konfiskavimas turėtų būti nukreiptas į asmenis, kurie stambiu mastu, versliškai siekia pasipelnėti iš nusikaltimų darymo. Autorė pritaria O. Fedosiuko išsakytai pozicijai, kad „250 MGL teisėtomis pajamomis nepagrįsto turto vertės kriterijus yra pernelyg menkas šiai represinei priemonei legitimizuoti“.⁵⁵

2013 m. liepos 2 d. įstatymu Nr. XII-497⁵⁶ buvo padaryti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – Baudžiamasis kodeksas) 24 straipsnio 3 ir 4 dalies pakeitimai, kurie papildomai į nusikalstamo susivienijimo sudėtį įtraukė tikslą daryti vieną ar kelis apysunkius nusikaltimus. Autorės nuomone, šis pakeitimas dar labiau priartino nusikalstamo susivienijimo apibrėžimą prie organizuotos grupės apibrėžimo taip apsunkinant jų atribojimą, nes asmenys, kurie susitaria daryti apysunkį nusikaltimą taip pat gali būti pripažinti ir organizuotos grupės nariais.⁵⁷

⁵⁴ Buvo diskutuojama, ar ši baudžiamojo poveikio priemonė nepažeidžia nekaltumo prezumpcijos, ar ne per mažas nustatytas 250 MGL dydžio skirtumas tarp turimo turto ir teisėtų pajamų, kurį gali konfiskuoti, ar apysunkis nusikaltimas yra pakankamas pagrindas taikyti išplėstinį turto konfiskavimą.

⁵⁵ Fedosiukas. O Baudžiamojo atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. Jurisprudencija, 2012, p.

⁵⁶ 2013 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. XII - 497 „Dėl Baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250¹, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsniais“/<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?a=453252&b=>, prisijungimo laikas: 2014-01-10

⁵⁷ Plačiau apie kritiką šiam Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekse pakeitimui rašoma poskyryje – „Susivienijimas vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti“

2. NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO POŽYMAI IR JŲ ANALIZĖ

Nusikalstamo susivienijimo, kaip vienos iš bendrininkavimo formų, apibrėžimas yra įtvirtintas, Baudžiamojo kodekso 25 straipsnio 4 dalyje, kurioje nurodyta, kad nusikalstamas susivienijimas yra tada, kai „bendrai nusikalstamai veiklai – vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti – susivienija trys ar daugiau asmenų, kuriuos sieja pastovūs tarpusavio ryšiai bei vaidmenų ar užduočių pasiskirstymas.“⁵⁸ Iš šio apibrėžimo galime išskirti 4 pagrindinius nusikalstamo susivienijimo požymius, kurie yra įtvirtinti Baudžiamajame kodekse:

1. Trijų ar daugiau asmenų dalyvavimas
2. Tikslas daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius, labai sunkius nusikaltimus
3. Pastovūs tarpusavio ryšiai
4. Vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas

O. Fedosiukas nurodo, kad siekiant priartinti nusikalstamo susivienijimo sampratą prie organizuoto nusikalstamumo reiškinių bei siekiant išspręsti nusikalstamo susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimo problemą, reikia įstatymiškai prie jau egzistuojančių minėtų požymių įtvirtinti *susitarimo užsiimti nusikalstama veikla, turtinės ekonominės naudos siekimo kaip susivienijimo tikslo, vadovavimo grupei bei pasiryžimo naudoti fizinę ir psichinę prievartą savo veikloje* požymius.⁵⁹ O. Fedosiukas pažymi, kad susitarimas užsiimti nusikalstama veikla suponuoja grupės pastovumą bei glaudžius grupės narių tarpusavio ryšius tuo tarpu vadovavimas grupei suponuoja hierarchinę grupės struktūrą, tam tikrą drausmę, autoriteto valdžią, disponavimą bendromis lėšomis.⁶⁰ A. Gutauskas taip pat nurodo, kad atsižvelgiant į kitus nusikalstamam susivienijimui būdingus požymius būtina keisti nusikalstamo susivienijimo sudėtį įtraukiant į ją tokius būtinus požymius kaip *išankstinį susitarimą užsiimti bendra nusikalstama veikla, vadovavimą grupei, tikslą – turtinės ekonominės naudos siekimą bei smurto panaudojimą ar rengimąsi jį panaudoti*⁶¹. Kaip matome abu mokslininkai išskiria beveik analogiškus požymius, kurie turėtų būti įtvirtinti Baudžiamajame kodekse kaip privalomi nusikalstamo

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas (aktuali redakcija 2014-01-08)// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=465371, prisijungimo laikas: 2014-03-09

⁵⁹ Fedosiuk O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.P. 188.

⁶⁰ Ten pat.

⁶¹ A. Gutauskas. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naująjį baudžiamąjį kodeksą//Jurisprudencija, 2003, t. 45(37); 31-38. P.35.

susivienijimo požymiai. Pritartume mokslininkų nuomonei, kad *turtinės ekonominės naudos siekimo bei išankstinio susitarimo užsiimti bendra nusikalstama veikla* požymiai turėtų būti įtvirtinti kaip pagrindiniai nusikalstamo susivienijimo požymiai. Jau nuo Sicilijos mafijos atsiradimo laikų ekonominės naudos siekimas buvo pripažįstamas vienu pagrindinių organizuoto nusikalstamumo požymių. K. Šimkus nurodo, kad tokius organizuoto nusikalstamumo bruožus kaip organizuotumą bei profesionalumą būtent ir nulemia organizuotų nusikalstamų struktūrų veikla siekiant pelno.⁶² Italijos, Austrijos, Čekijos ir kitų valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose apibrėžiant aukščiausio lygio organizuotas nusikalstamas struktūras yra naudojamas pelno siekimo požymis. Taip pat manytume, kad nusikalstamo susivienijimo kaip itin aukšto organizuotumo lygmens struktūros egzistavimas nėra galimas be išankstinio susitarimo nusikalstamai veiklai. Sunku įsivaizduoti, kad nusikalstamas susivienijimas, kuriam būdingas vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas, veiklos pastovumas, veiktų be išankstinio susitarimo, eksromptu. Plintant „baltųjų apykaklių“⁶³ (angl. white collars) organizuotam nusikalstamumui, kuris dažniausiai apibrėžiamas finansinių, ekonominių, kompiuterinių ir kt. nesmurtinių nusikaltimų darymu bei itin aukštu organizuotumo lygiu, smurto, ypač fizinio, panaudojimas tampa vis mažiau būdingu požymiu. 2013 m. Europos sunkių ir organizuotų nusikaltimų grėsmės vertinime pažymima, kad prievartos naudojimas ilgą laiką buvo įvardijamas kaip vienas iš pagrindinių organizuoto nusikalstamumo požymių, tačiau dažnai prievartos naudojimas pritraukia nepageidaujamą teisėsaugos institucijų dėmesį bei atsakomuosius veiksmus, šios neigiamos pasekmės naudojant prievartą skatina didžiąją dalį nusikalstamų organizacijų naudoti mažiau smurto ar visiškai jo nenaudoti.⁶⁴ Atsižvelgiant į galimus nusikalstamų grupuočių elgesio pokyčius, manytume, kad smurto (fizinio/psichinio) panaudojimo ar rengimosi jį panaudoti požymis neturėtų būti įtvirtintas kaip privalomas nusikalstamo susivienijimo sudėties požymis. Manytume, kad pagal aktualią Baudžiamojo kodekso redakciją pagrindinėje nusikalstamo susivienijimo sudėtyje įtvirtintas vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo požymis suponuoja vadovavimą grupei. Be to, nusikalstamo susivienijimo vadovo atsakomybė yra įtvirtinta kvalifikuotoje nusikalstamo susivienijimo sudėtyje. Išanalizavus 2008-2013 teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo bylose, matyti, kad teismai dažnai nurodo, kad „dalyvavimas susivienijimo veikoje apima tiek vadovavimą susivienijimui, tiek ir kitokių, pavyzdžiui, vykdomųjų funkcijų atlikimą (konkrečių nusikaltimų darymas, įvairių užduočių atlikimas,

⁶² Šimkus K. Operatyvinės veiklos panaudojimas kovoje su organizuotu nusikalstamumu problemos ir perspektyvos// Kriminalinė justicija: LPA mokslo darbai. 1994. T. 2, p. 102.

⁶³ Nusikaltimai, kuriuos vykdo verslo ir viešo sektoriaus atstovai. „Baltųjų apykaklių“ vykdomi nusikaltimai dažniausiai yra nesmurtiniai, o finansiniai, kompiuteriniai ir kiti nusikaltimai. Oficiali statistika neatskleidžia „baltųjų apykaklių“ nusikalstamumo mastų, nes jie vykdomi aukštuose visuomenės sluoksniuose, kuriuose veikia aukštą statusą ir galią valstybėje turintys asmenys.

⁶⁴ EU serious and organised crime threat assessment. European Police Office, 2013, p. 35 // <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/socta2013.pdf>, prisijungimo laikas: 2014-02-03.

kitokia veikla, atliekama grupės interesais ir pan.)⁶⁵ Atsižvelgiant į tai, manytume, kad nėra prasmės pagrindinėje nusikalstamo susivienijimo sudėtyje įtvirtinti vadovavimą nusikalstamam susivienijimui.

Nepaisant to, kad minėti požymiai nėra įtvirtinti kaip privalomi nusikalstamo susivienijimo požymiai, teismai, inkriminuodami nusikalstamą susivienijimą dažnai nurodo ir šiuos, šiuo metu fakultatyvius (neformaliuosius), nusikalstamo susivienijimo požymius. Lietuvos Apeliacinis Teismas 2012 m. balandžio 19 d. nutartyje Nr. 1A-19/2012 nurodė, kad Panevėžio apygardos teismo nustatyti faktiniai duomenys rodo tiek formaliuosius nusikalstamo susivienijimo požymius, t.y. įtvirtintus nusikalstamo susivienijimo sudėtyje, tiek ir neformaliuosius požymius, leidžiančius daryti išvadą apie šios bendrininkavimo formos (nusikalstamo susivienijimo) buvimą, t.y. *vadovavimas, veikos planavimas, pelno siekimas, drausmės, ryšių su teisėsaugos pareigūnais palaikymas, jų papirkinėjimas, ryšio ir kitos technikos, palengvinančios nusikaltimų padarymą įgijimas ir kt.*⁶⁶ Iš atliktos 2008-2013 m. apygardų teismų, Lietuvos Apeliacinio Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nusikalstamo susivienijimo bylų analizės, galime papildomai išskirti tokius fakultatyvius nusikalstamo susivienijimo požymius: *bendros kasos buvimas, hierarchija pagrįsti nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio santykiai, konspiracinis bendravimas, vidinė drausmė pagrįsta baimės atmosfera, bendravimas su kitomis nusikalstamomis struktūromis*. Konstatuojant nusikalstamo susivienijimo egzistavimą, būtina nustatyti tik tiesiogiai baudžiamajame įstatyme įtvirtintus nusikalstamo susivienijimo požymius. Nors minėtoje Lietuvos Apeliacinės instancijos teismo nutartyje buvo nustatyti tokie fakultatyvūs požymiai kaip vadovavimas, veiklos planavimas, pelno siekimas ir kt., tačiau nutartyje pažymima, kad „nėra nustatytas kasos buvimas, nors iš R. Mr. parodymo seka, jog ketinimai turėti tokią kasą egzistavo. Taip pat byloje nėra nustatyti griežti, smurtu, baime pagrįsti susivienijimo narių hierarchiniai santykiai, nors vadovaujantis vaidmuo jame neabejotinai priklausė V. T.“⁶⁷ Analizuojant 2008-2013 m. Lietuvos teismų praktiką nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo bylas, nebuvo rasta nė vienos bylos, kurioje būtų inkriminuoti tik pagrindiniai nusikalstamo susivienijimo sudėties požymiai, neinkriminuojant nors vieno iš minėtų fakultatyvių požymių. Iš 2008-2013 m. Lietuvos teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo bylas analizės, matyti, kad norint inkriminuoti

⁶⁵ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. vasario 29 d. nutartis byloje Nr. 1A-29/2008; Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-92/2009

⁶⁶ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-19/2012

⁶⁷ Ten pat

nusikalstamą susivienijimą reikia nustatyti bent vieną fakultatyvų nusikalstamo susivienijimo požymį.

2.1. Trijų ar daugiau asmenų dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje

Dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje yra nusikalstamo susivienijimo, kaip nusikaltimo, objektyvusis požymis – veika. Trijų ar daugiau asmenų požymis yra neatsiejamai susijęs su nusikalstamo susivienijimo objektyviuoju požymiu veika, kuri pasireiškia dalyvavimu, todėl neapsieinama be veikos, t.y. dalyvavimo, sampratos išaiškinimo. O. Fedosiukas dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje apibrėžia kaip „nuolatinį bet kokių funkcijų, užtikrinančių nusikalstamo susivienijimo tikslų pasiekimą, atlikimą.“⁶⁸ 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje pažymima, kad dalyvavimas turi būti suprantamas plačiąja prasme, t. y. dalyvavimas gali pasireikšti ne tik konkrečių nusikalstamų veikų nusikalstamo susivienijimo labui atlikimu, tačiau ir kitokia veikla, t. y. „susivienijimo vadeivų ar narių apsauga, dalyvavimu grupės susirinkimuose, nusikalstamu būdu įgyto turto, piniginių lėšų tvarkymu, tam tikros dalies pinigų įnešimu į bendrą kasą, susivienijimui vertingos informacijos rinkimu ir kt.“⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gegužės 17 d. nutartyje pažymima, kad J. M. dalyvaudamas nusikalstamo susivienijimo veikloje ne tik darė tokius nusikaltimus kaip kontrabanda ar suklastotų dokumentų panaudojimas, tačiau nusikalstamame susivienijime taip pat atliko nusikalstamu būdu gautų lėšų priėmėjo, saugotojo bei paskirstytojo vaidmenį.⁷⁰ Teoriškai galima situacija kai asmuo nėra padaręs konkrečios nusikalstamos veikos nusikalstamo susivienijimo labui, tačiau jo dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje pasireiškia jau minėtų funkcijų atlikimu. Tokiu atveju asmuo gali būti kaltinamas/nuteistas tik pagal Baudžiamojo kodekso 249 straipsnį, papildomai neinkriminuojant kitų nusikalstamų veikų. Atlikus 2008-2013 m. apygardų teismų, Lietuvos Apeliacinio Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų susijusių su nusikalstamu susivienijimu analizę nepavyko rasti nė vienos bylos, kurioje asmuo būtų nuteistas tik pagal Baudžiamojo kodekso 249 straipsnį ar senojo Baudžiamojo kodekso 227¹ straipsnį, papildomai neinkriminuojant kitų nusikalstamų veikų, todėl, autoriaus nuomone, tai daugiau teorinė galimybė, kuri praktikoje nepasitaiko, ar pasitaiko itin retai.

⁶⁸ Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 226-227.

⁶⁹ 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. gegužės 17 d. nutartis byloje Nr. 2K-198 / 2005

Latvijos Respublikos baudžiamajame kodekse⁷¹ (toliau - Latvijos baudžiamasis kodeksas) yra numatytos dvi bendrininkavimo formos, t. y. organizuota grupė (Latvijos Baudžiamojo kodekso 21 straipsnis) ir nusikalstama organizacija (Latvijos baudžiamojo kodekso 89¹ straipsnis). Nusikalstama organizacija kaip aukščiausio organizuotumo lygio bendrininkavimo forma suprantama kaip organizacija, kuri yra sudaryta mažiausiai iš 5 asmenų, kurios tikslas yra daryti itin sunkius nusikaltimus žmoniškumui ar taikai, karo nusikaltimus, genocidą ar itin sunkius nusikaltimus prieš valstybę. Atkreiptinas dėmesys, kad Latvijos baudžiamajame kodekse numatytas dalyvavimas nusikalstamos organizacijos veikloje yra suprantamas ir kaip dalyvavimas darant konkrečius itin sunkius nusikaltimus (numatyta didesnė sankcija), ir kaip dalyvavimas nusikalstamos organizacijos veikloje nedarant konkrečių itin sunkių nusikaltimų, numatytų 89¹ straipsnyje, tačiau kitaip prisidedant prie nusikalstamos organizacijos veiklos (numatyta mažesnė sankcija), tuo tarpu atsakomybė už dalyvavimą organizuotoje grupėje numatyta, jei asmuo bendrai dalyvavo darant bet kokį nusikaltimą arba atliko bet kokį vaidmenį rengiant sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Taigi, dalyvavimas nusikalstamos organizacijos veikloje Latvijos baudžiamajame kodekse yra suprantamas taip pat kaip dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje pagal Lietuvos baudžiamąjį kodeksą, tik skirtumas tas, kad Latvijos baudžiamajame kodekse numatytos skirtingos baudžiamosios atsakomybės ribos už dalyvavimą nusikalstamos organizacijos veikloje darant konkrečiai nurodytus itin sunkius nusikaltimus bei jų nedarant. Pažymėtina, kad pagal Italijos baudžiamąją teisę taip pat vien narystė/priklausymas nusikalstamai organizacijai yra nusikaltimas. Italų mokslininkas A. Sergi pažymi, kad siekiant inkriminuoti dalyvavimą nusikalstamoje organizacijoje svarbiau atsižvelgti į pačią organizacijos struktūrą, ryšius, o ne į įvykdytus nusikaltimus.⁷²

Vokietijos baudžiamojo kodekso⁷³ 129 straipsnyje įtvirtintą nusikalstamą organizaciją galima laikyti atitikmeniu Lietuvos Baudžiamajame kodekse įtvirtintam nusikalstamam susivienijimui. Vokietijos Baudžiamajame kodekse nusikalstamos organizacijos sudėtyje šalia atsakomybės už dalyvavimą įtvirtinta atsakomybė už naujų nusikalstamos organizacijos narių verbavimą. Estijos Baudžiamojo kodekso⁷⁴ 256 straipsnio 1 dalyje yra numatyta kvalifikuota

⁷¹ Criminal Law of the Republic of Latvia, Translation 2013 Valsts valodas centrs (State Language Centre)// <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> // prisijungimo laikas: 2014-01-12

⁷² Lavorgna, A. Sergi. Types of organised crime in Italy. The multifaceted spectrum of Italian criminal associations and their different attitudes in the financial crisis and in the use of the Internet technologies. International Journal of Law, Crime and Justice, 2013, p. 4.

⁷³ German criminal code, translations of the German Criminal Code provided by Prof. Dr. Michael Bohlander, 2010 juris GmbH, Saarbrücken// <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, prisijungimo laikas: 2014-01-12

⁷⁴ Criminal Code of the Republic of Estonia, passed iki 2001-06-06, actual version: 2013-07-15// <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, prisijungimo laikas: 2014-01-12

nusikalstamos organizacijos sudėtis į kurią įtraukiamos tokios veikos kaip nusikalstamos organizacijos įkūrimas, vadovavimas jai bei naujų nusikalstamos organizacijos narių verbavimas. Manytina, kad naujų narių verbavimo veika Estijos Baudžiamajame kodekse yra pagrįstai įtvirtinta kaip kvalifikuojantis požymis, nes verbuojant naujus nusikalstamos organizacijos narius yra plečiama visuomenei pavojinga nusikalstama struktūra. Atsižvelgiant į šios veikos pavojingumą, bei siekiant kovoti su organizuotu nusikalstamumu, siūlytume verbavimo veiką numatyti ir Lietuvos Baudžiamajame kodekse. Siūlytume Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 2 dalį išdėstyti taip: „Tas, kas organizavo šio straipsnio 1 ar 2 dalyje numatytus nusikalstamus susivienijimus, jiems vadovavo ar užverbavo naujus narius“. Atkreiptinas dėmesys, kad nusikalstamo susivienijimo organizatorius kurdamas nusikalstamą susivienijimą verbuoja asmenis, taip įtraukdamas juos į nusikalstamo susivienijimo veiklą, t. y. organizavimas apima asmenų verbavimą, tačiau pažymėtina, kad ne tik nusikalstamo susivienijimo organizatorius gali verbuoti naujus narius. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendžiu T. V. ir A. V. buvo nuteisti už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje „nuo 2003 m. gegužės mėn. T. V. ir A. V. pradėjo dalyvauti nusikalstamame susivienijime, kurį sukūrė ir kuriam vadovavo D. S.. Po to T. V. ir A. V. pasiūlymu nuo 2003 m. gegužės mėn. nusikalstamo susivienijimo veikloje pradėjo dalyvauti S. A., o nuo 2003 m. lapkričio mėn. – ir V. P.“⁷⁵ Kvalifikuotoje nusikalstamo susivienijimo sudėtyje papildomai įtvirtinus naujų nusikalstamo susivienijimo narių verbavimą, T. V. ir A. V. veiksmai įtraukiant į nusikalstamą susivienijimą S. A. ir V. P. galėtų būti pripažinti verbavimu.

O. Fedosiukas išskiria du požymius, kurie yra būdingi dalyvavimui nusikalstamo susivienijimo veikloje, t. y. pastovumas ir funkcionalumas. O. Fedosiukas pastovumą apibrėžia kaip ne vienkartinį, o nuolatinį ar trunkantį ilgesnį laiko tarpą dalyvavimą (tam tikrų funkcijų atlikimą) nusikalstamo susivienijimo veikloje.⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 14 d. nutartyje nurodoma, kad „E. M. kasaciniame skunde teigia, jog jis nepagrįstai nuteistas pagal BK 249 straipsnio 1 dalį, nes jo atlikti veiksmai buvo epizodiški, jis tik padėjo savo pažįstamam auginti kanapes <...> nėra pakankamai duomenų, patvirtinančių, kad neteisėtoje grupėje dalyvavę asmenys turėjo konkrečius vaidmenis ar užduotis“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad šie E. M. kasacinio skundo argumentai nepagrįsti, nes Apeliacinės instancijos teismas išdėstė išsamius motyvus dėl veiklos pastovumo, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo nurodydamas, kad E. M. nusikalstamo susivienijimo veikloje dalyvavo nuo 2005 metų pavasario iki 2008 metų vasaros, jo dalyvavimas pasireiškė įrengiant narkotinių medžiagų – kanapių auginimui skirtus įrenginius, prisidedant prie kanapių auginimo, jas

⁷⁵ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 24 d. nutartis byloje Nr. 1A-8/2012

⁷⁶ Ten pat.

gaminant.⁷⁷ Šioje nutartyje dalyvavimo pastovumas buvo pagrįstas nurodant E. M. dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje laikotarpį, t.y. 3 metai. Funkcionalumą O. Fedosiukas apibrėžia kaip „įsipareigojimą veikti nusikalstamo susivienijimo interesais ne stichiškai, o turint tam tikrą vaidmenį arba užduotį“. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. lapkričio 16 d. nutartyje atskleidžiant dalyvavimo funkcionalumą yra išsamiai atskleidžiamos nusikalstamo susivienijimo narių atliekamos užduotys: „E. M. dalyvavo įrengiant narkotinių medžiagų – kanapių auginimui skirtus įrenginius, prisidėjo prie kanapių auginimo, jas gamino; A. M. ir L. B. dalyvavo kanapių auginimo ir narkotinės medžiagos gaminimo procese; V. G. funkcijos buvo susijusios išimtinai tik su narkotinės medžiagos gaminimu.“⁷⁸

Nusikalstamo susivienijimo veikloje taip pat gali dalyvauti asmenys, kurie dėl savo profesijos ypatumų atlieka specifines užduotis nusikalstamo susivienijimo labui, pavyzdžiui, teisėsaugos pareigūnai, medicinos darbuotojai, advokatai, notarai ir kt. Tačiau norint šiems asmenims inkriminuoti dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, be abejo, reikia įrodyti jų veikloje buvus subjektyvius bei objektyvius nusikalstamo susivienijimo požymius. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 19 d. nuosprendyje nurodoma, kad K. T. vykdydamas nusikalstamo susivienijimo vadovo V. T. prašymą ir siekdamas valstybės tarnautojų, policijos pareigūnų A. K. ir S. L. neteisėto neveikimo, t.y., kad jie netrukdytų nusikalstamo susivienijimo nariams R. B. ir T. B. automobiliais gabenti iš naftos gręžinio neteisėtai gautą dyzeliną per teritoriją iki saugojimo vietos. Už šį neteisėtą neveikimą, t.y. nuo 2003 m. liepos mėn. iki 2003 m. spalio mėn. netikrinimą minėtų nusikalstamo susivienijimo narių automobilių, kuriuose buvo vežamas neteisėtai gautas dyzelinas, A. K. ir S. L. gavo po 1100 Lt kyši. A. K. ir S. L. buvo nuteisti tik pagal Baudžiamojo kodekso 225 straipsnio 2 dalį, šiems asmenims nebuvo inkriminuotas dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje, nes surinktais įrodymais nebuvo nustatytas A. K. ir S. L. nuolatinis ryšys su nusikalstamo susivienijimo nariais, taip pat nebuvo nustatyta, kad A. K. ir S. L. suprato, jog dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje.⁷⁹

V. Piesliako nuomone, norint nustatyti asmens dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje reikia išsiaiškinti, ar „asmuo identifikuoja save kaip nusikalstamo susivienijimo narį bei ar žino, kad ta grupė užsiima nusikalstama veikla.“ Autorės nuomone, V. Piesliakas dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje sieja su vienu iš subjektyviųjų nusikalstamo susivienijimo

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-212/2013

⁷⁸ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 16 d. nuosprendis byloje Nr. 1A183/2012

⁷⁹ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-19/2012

požymių – kalte, o tiksliau kaltės forma – tyčia bei tyčios rūšimi – tiesiogine tyčia. Autorės nuomone asmens savęs kaip nusikalstamo susivienijimo nario identifikavimas tai nusikalstamo susivienijimo dalyvio tiesioginė tyčia, kuri yra suprantama kaip asmens suvokimas, kad jis dalyvauja nusikalstamo susivienijimo veikloje bei nori taip veikti. Analizuojant 2008 – 2013 m. Lietuvos Respublikos teismų praktiką nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo bylas buvo rasta bylų, kuriose asmenys tiesiogiai prisipažino suvokę savo priklausomumą nusikalstamai grupuotei. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendyje nurodoma, kad „tiek M. K., tiek P. M patvirtino aiškiai suvokę, kad jie priklausė grupuotei, kurios lyderis buvo L. L. <...> Nuteistieji aiškiai patvirtino veikę ne kaip pavieniai asmenys, o kaip jungtinis nusikalstamas darinys, kurį jie patys įvardino kaip „grupę“, „gaują“ ar „bandą“.“⁸⁰ Tuo tarpu Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendyje nurodoma, kad T. V. duodamas parodymus apeliacinės instancijos teisme teigė, kad „jam sunku spręsti apie jo ir kitų nuteistųjų bendrininkavimo formą, nes tuo metu kai darė vagystes, apie tokį nusikaltimą kaip nusikalstamas susivienijimas nieko nežinojo, tačiau nepaisant to su šia kaltinimo dalimi nesutinka, nes susivienijimo nekūrė ir jame nedalyvavo“.⁸¹ Lietuvos Apeliacinis Teismas nurodė, kad įstatymo nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia, o tuo tarpu kiti byloje surinkti įrodymai patvirtina T. V. dalyvavus nusikalstamo susivienijimo veikloje. Pritartina A. Gutauskos nuomonei, jog „bendrininkas turi suvokti savo priklausymą nusikaltėlių grupei, t. y. turi suprasti savo veikos pavojingumą, o ne žinoti teisinį grupės vertinimą“.⁸² O. Fedosiukas nurodo, kad „sprendžiant, ar asmuo suvokė save kaip nusikalstamo susivienijimo narį reikia atkreipti dėmesį, ar jis turėjo naudos iš daromų nusikaltimų, ar dalyvavo grupės susirinkimuose, palaikė nuolatinius ryšius su grupės nariais, įnešdavo pinigus į bendrą kasą, leisdavo laisvalaikį su kitais grupės nariais, laikėsi grupėje nustatytos tvarkos ir kt.“⁸³ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2010 m. balandžio 12 d. nuosprendyje nurodoma, kad A. G. apeliaciniu skundu ginčija savo dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, nurodant, kad jis veikė individualiai („savarankiškai“), tačiau Lietuvos Apeliacinis Teismas A. G. suvokimą apie priklausymą nusikalstamam susivienijimui pagrindė kitų nuteistųjų bei liudytojų parodymais: „A. G. dalyvaudavo grupės pobūviuose, pasitarimuose....Sekimuose nedalyvaudavo“, „nusikalstamos veikos metu mes visi bendraudavom tik tiesiogiai arba GSM ryšio telefonais. Tačiau jais ne tik kad neaptarinėdavome jokių nusikaltimų, bet ir įvardindavome vienas kitą netikrais vardais,

⁸⁰ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-92/2009

⁸¹ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-8/2012

⁸² Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija, Vilnius 2002, p. 172.

⁸³ Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 228.

užuominomis būsimo susitikimo vietas. Pvz. A. G. mūsų tarpusavio pokalbių metu būdavo Zigmas.“⁸⁴ Šiuo atveju Lietuvos Apeliacinis Teismas A. G. suvokimą apie dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje grindė jo dalyvavimu nusikalstamo susivienijimo pasitarimuose, susirinkimuose, vakarėliuose, taip pat konspiraciniais ryšiais su kitais nusikalstamo susivienijimo nariais.

Pasitaiko atvejų, kai teismai nurodo požymius, kurie atspindi asmens dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, tačiau nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo asmeniui neinkriminuoja. Nepaisant to, kad Lietuvos Apeliacinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartyje nurodoma, jog apklausiamas R. B. teigė, kad „nėra taip, kad L. L. paprašė išnuomoti butą, o tiesiog nurodė, ir aš taip dariau. Nenorėjau paklusti, tačiau dariau iš baimės, iš nerimo, bijojau, kad sumuš, ar dar ką nors padarys“⁸⁵. Taip pat minėtoje nutartyje nurodoma, kad R. B. laikotarpiu nuo 2004-05-28 iki 2005-02-23 tiesiogiai vykdė L. L. nurodymus (įgijo narkotines medžiagas, jas gabeno, laikė, taip pat 2005-01-09 L. L. nurodymu dalyvavo pasikėsinant nužudyti D. P., pasikeisdamas asmens duomenis išnuomojo butus).⁸⁶ Nepaisant šių aplinkybių, autoriaus nuomone, rodančių R. B. priklausymą nusikalstamam susivienijimui, R. B. nebuvo pripažintas nusikalstamo susivienijimo nariu. Autoriaus nuomone, atsižvelgiant į tai, kad R. B. nusikalstamas veikas vykdė ne epizodiškai, atsitiktinai, o nuolat kai tik to reikalaudavo L. L. laikotarpiu nuo 2004-05-28 iki 2005-02-23, taip pat į tai, kad R. B. bijojo nepaklusti L. L. prašymams, nes žinojo, kad jis yra vadovas, ir nepaklusus jo reikalavimams prieš jį bus panaudotas smurtas, R. B. dėl L. L. įtakos, baimės atmosferos grupėje sukėlimo bijojo pasišalinti iš grupės, galima teigti, kad R. B. priklausė nusikalstamam susivienijimui, o ne darant atskiras veikas veikė bendrininkų grupėje su skirtingais asmenimis, kaip nurodyta minėtoje Lietuvos Apeliacinio Teismo nutartyje, kai tuo tarpu L. L. su kitais asmenimis buvo pripažintas dalyvavęs nusikalstamo susivienijimo veikloje.

Inkriminuoti nusikalstamo susivienijimo organizavimą, vadovavimą ar dalyvavimą jame galima tik nustačius, kad trys ar daugiau asmenų, t.y. nusikalstamo susivienijimo subjektų, kurie yra pakaltinami bei sulaukę 16 metų amžiaus, dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje. Taip pat nusikalstamo susivienijimo subjektu gali būti ir juridinis asmuo.

Išanalizavus 2008 – 2013 m. teismų praktiką nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo bylas, tik vienoje byloje buvo rastas apeliacinis skundas, kuriame buvo ginčijamas trijų ar

⁸⁴ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 12 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-192/2010

⁸⁵ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-92/2009

⁸⁶ Ten pat.

daugiau asmenų požymio buvimas nusikalstamo susivienijimo sudėtyje. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartyje teigiama, kad apeliantas L. L. ginčija nusikalstamo susivienijimo įkūrimo datą, nurodydamas, kad teismo nustatyta nusikalstamo susivienijimo įkūrimo data yra neteisinga, nes tuo metu bendrininkavo tik du asmenys, o nusikalstamą susivienijimą kaip nusikaltimą galima inkriminuoti tik tada, kai šiame nusikaltime dalyvauja trys ir daugiau asmenų, tačiau Lietuvos Apeliacinis Teismas nurodė, kad „prie L. L. buriamos nusikalstamos grupuotės M. K. ir M. B. prisijungė tik 2002 m. rudenį, kas pagal narių skaičių jau atitiko Baudžiamojo kodekso 25 straipsnio 3 dalies nuostatas, apygardos teismas pagrįstai šią datą (2002 m. rudenį) pripažino nusikalstamo susivienijimo įkūrimo pradžia.“⁸⁷ Analizuojant 2008 – 2013 m. teismų praktiką nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo bylas nepastebėta probleminių aspektų teismams nusikalstamo susivienijimo sudėtyje nustatant trijų ar daugiau asmenų požymį. Dažniausiai teismų nuosprendžiuose pagrindžiant trijų ar daugiau asmenų požymį yra tiesiog išvardija asmenys dalyvavę nusikalstamo susivienijimo veikloje. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendyje nurodoma, kad „nusikalstamo susivienijimo veikloje dalyvavo nuteistieji T. V., A. V., S. A. ir V. P., taip pat D. S., dėl kurio ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas dėl jo mirties, bei V. Š., kuriam ikiteisminis tyrimas nutrauktas vadovaujantis BPK 212 str. 7 p. ir BK 391 str. Taigi trijų ar daugiau nusikaltimo subjekto požymius (amžių ir pakaltinamumą) atitinkančių asmenų požymis, būtinas nusikalstamo susivienijimo nusikaltimo sudėčiai, nekelia abejonių.“⁸⁸

2.2. Susivienijimas vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti

Šis nusikalstamo susivienijimo sudėties požymis priskirtinas subjektyviajai nusikaltimo pusei. Susivienijimo vienam ar keliems apysunkiems, sunkiems ar labai sunkiems nusikaltimams daryti požymį galime apibūdinti kaip tikslą daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. 2013 m. liepos 2 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250¹, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsniais įstatymas⁸⁹, kuriuo prie numatyto nusikalstamo susivienijimo tikslo daryti vieną ar kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, buvo numatytas tikslas daryti vieną ar kelis apysunkius nusikaltimus. Taigi, buvo nustatytas nusikalstamo susivienijimo tikslas daryti tyčinius nusikaltimus, už kuriuos numatyta didžiausia bausmė viršija

⁸⁷ Ten pat

⁸⁸ Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendis byloje Nr. Nr. 1A-8/2012

⁸⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 250¹, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 249¹, 250², 250³, 250⁴, 250⁵, 252¹ straipsniais įstatymas. Valstybės žinios 2013-07-13, Nr. 75-3768.

3 metus. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje pažymima, kad „Atsakomybei už nusikalstamą susivienijimą nėra būtina, kad 25 straipsnio 4 dalyje numatyto sunkumo nusikaltimai būtų padaryti“⁹⁰ Autoriaus manymu, nepaisant to, kad atsakomybei kilti pagal baudžiamojo kodekso 249 straipsnį nereikia, kad būtų padaryti 25 straipsnio 4 dalyje numatyto sunkumo nusikaltimai, tačiau konkrečioje byloje įrodinėjant tikslą daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, reikia nustatyti bent tai, kad tie nusikaltimai (-as) buvo rengimosi stadijoje⁹¹. Pagal Baudžiamojo kodekso 21 straipsnį „asmuo atsako tik už rengimąsi padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą“. Įsivaizduokime situaciją, kai susibūrė trys pažištami asmenys (A. A., B. B., C. C.), iš kurių vienas (A. A.) pasiskirstė visiems užduotis, t.y. B. B. buvo atsakingas už asmenų, kuriems bus realizuojamas pagamintas alkoholis suradimą, C. C. už aparato alkoholio gamybai suradimą ar pagaminimą, medžiagų alkoholiui gaminti gavimą ir t.t. A. A. nurodė, kad C. C. turi gauti tiek pirminių medžiagų alkoholio gamybai, kad būtų galima padaryti apie 70 l alkoholio, taip pat nurodė, kad iš šios veiklos gautos pajamos bus paskirstytos taip: po 15 % B. B. ir C. C., o likę 70 % jam. Minėti asmenys nusikaltimui rengėsi 3 mėnesius, jų metu vyko susirinkimai, kurių metu buvo aptariamose nusikaltimų detalės, tačiau rengimosi stadijoje minėti asmenys buvo demaskuoti policijos pareigūnų. Ikiteisminio tyrimo metu buvo nustatyta, kad asmenys rengėsi padaryti baudžiamojo kodekso 201 straipsnio 2 dalyje numatyta nusikaltimą, t.y. turėdami tikslą realizuoti rengėsi neteisėtai pagaminti daugiau nei 50 l stiprių alkoholinių gėrimų, už kurį numatyta bauda arba laisvės atėmimas iki 5 metų. Šis nusikaltimas priskiriamas apysunkių nusikaltimų kategorijai, o už rengimąsi daryti apysunkį nusikaltimą baudžiamoji atsakomybė nekyla, taigi asmenys kaip ir neturėtų atsakyti baudžiamąja tvarka, tačiau formaliai jie atitinka nusikalstamo susivienijimo požymius. Manytina, kad susidaro paradoksali situacija, kai asmenys už tai, kad rengėsi padaryti apysunkį nusikaltimą, už kurio rengimą baudžiamoji atsakomybė iš vis nekyla, turėtų atsakyti už labai sunkų nusikaltimą, numatytą baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 1 ar 3 dalyje t.y. dalyvavimą nusikalstamame susivienijime ar vadovavimą jam, vien dėl to, kad jų susibūrimas formaliai atitiko pagrindinius nusikalstamo susivienijimo požymius (trys asmenys, tikslas daryti apysunkį nusikaltimą, užduočių pasiskirstymas, pastovūs tarpusavio ryšiai). Nepaisant to, kad pagrindiniai nusikalstamo susivienijimo požymiai egzistuoja, manytina, kad toks susibūrimas nesiekia tokio pavojingumo laipsnio, kad asmenys būtų nuteisti už labai sunkų nusikaltimą. Autorės manymu, tikslas daryti vieną ar kelis apysunkius nusikaltimus nėra pakankamas inkriminuojant labai

⁹⁰ 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007

⁹¹ Rengimasis padaryti nusikaltimą yra priemonių ir įrankių suieškojimas ar pritaikymas, veikimo plano sudarymas, bendrininkų telkimas arba kitoks tyčinis nusikaltimo padarymą lengvinančių sąlygų sudarymas.

sunkų nusikaltimą, numatytą Baudžiamojo kodekso 249 straipsnyje. Atsižvelgdami į tai, manytina, kad tikslas daryti vieną ar kelis apysunkius nusikaltimus, baudžiamojo kodekso 25 straipsnio 4 dalies sudėtyje buvo įtvirtintas nepagrįstai.

Iš atliktos 2008 – 2013 m. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo bylose analizės, matyti, kad ganėtinai dažnai⁹² asmenys ginčija, jog jų veiksmuose atliekant sunkius ar labai sunkius nusikaltimus nebuvo subjektyviojo nusikalstamos veikos sudėties požymio – kaltės, todėl jie negali būti nuteisti pagal Baudžiamojo kodekso 249 straipsnį, nes jų veikoje nėra pagrindinio nusikalstamo susivienijimo sudėties požymio – tikslo daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Iš Lietuvos Apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 19 d. nutarties analizės, matyti, kad apeliantai ginčijo tai, jog nesuvokė, kad grobė didelės vertės svetimą turtą. Apeliantai pažymėjo, jog manė, kad bus realizuojamas iš ūkininkų neteisėtai įgytas arba produktotiekio darbuotojų pavogtas dyzelinas, tačiau Lietuvos Apeliacinis teismas nurodė, kad „Apeliantų teiginiai, esą jie nesuprato, kad bus grobiamas didelės vertės svetimas turtas arba manė, jog bus realizuojamas iš ūkininkų neteisėtai įgytas arba produktotiekio darbuotojų pavogtas dyzelinas, yra naivūs ir todėl neįtikinami. Nekyla abejonų, kad skundžiamame nuosprendyje nurodyti paruošiamieji darbai, dalį kurių (automobilyje maskavo po rastais dvi 5 tonų talpas) atliko ir P. D., bei turėtos išlaidos niekada neatsipirktų, jei būtų realizuojamas gautas iš ūkininkų ar produktotiekio darbuotojų pavogtas ir nuteistųjų nupirktas dyzelinas. Iš V. Bd. parodymų matyti, kad per parą iš produktotiekio į talpas pribėgdavo apie 7 tonos dyzelino. Ši aplinkybė ir laikotarpis (daugiau nei pusė metų), per kurį buvo grobstomas dyzelinas, leidžia daryti išvadą, jog nuteistieji suprato, jog grobiamas labai didelis kiekis dyzelino, t. y. didelės vertės svetimas turtas“⁹³ Lietuvos Apeliacinis teismas atsižvelgdamas į tai, kad asmenys suvokė, jog grobia didelės vertės svetimą turtą, konstatavo, kad tikslas daryti vieną ar kelis sunkius ar labai sunkius nusikaltimus apeliantų veikoje buvo.

Atkreiptinas dėmesys, kad nepaisant to, jog nusikalstamo susivienijimo sudėtis yra formali, o įrodinėjant tikslą daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, nereikia įrodyti, kad nors vienas toks nusikaltimas nusikalstamo susivienijimo yra padarytas, analizuojant 2008 – 2013 m. teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo bylose nerasta nė vienos bylos, kurioje asmenys nebūtų nuteisti už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, taigi įrodinėjant tikslą daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus

⁹² Atliekant 2008 – 2013 m. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo bylose analizę buvo rastos 3 tokios bylos: Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-19/2012; Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis byloje Nr. 2K-177/2008; Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-8/2012.

⁹³ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-19/2012

teismai tiesiog nurodo kokie nusikaltimai buvo padaryti, taip pagrįsdami nusikalstamo susivienijimo tikslą. Atkreiptinas dėmesys, kad nusikalstamo susivienijimo padaryti nusikaltimai yra kvalifikuojami atskirai arba pagal sutaptį su kitais nusikaltimais ir papildomai kaip realioji sutaptis su nusikalstamu susivienijimu.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 22 d. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje pažymima, kad „nusikalstamas susivienijimas gali daryti ne tik sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, tačiau ir lengvesnius nusikaltimus ar net baudžiamuosius nusižengimus, šių nusikaltimų padarymas nepaneigia tikslo daryti sunkius ar labai sunkius nusikaltimus.“⁹⁴ J. Prapiestis taip pat pažymi, kad nusikalstamas susivienijimas pakeliui link siekiamo tikslo, t.y. sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymo, gali padaryti ir lengvesnius nusikaltimus, tačiau jis atkreipia dėmesį, kad tie lengvesni nusikaltimai gali būti ir specialiai paruošti, atskirti nuo kitų (sunkių ar labai sunkių) nusikaltimų darymo.⁹⁵ Analizuojant 2008 – 2013 m. teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo bylose, pastebėtina, kad dažniausiai nusikalstamo susivienijimo nariai nesunkius nusikaltimus ar baudžiamuosius nusižengimus padaro siekdami palengvinti sunkių ar labai sunkių nusikaltimų padarymą. Lietuvos Apeliacinio teismo 2012 m. gruodžio 21 d. nuosprendžiu L. L., M. B. ir M. K. buvo nuteisti ne tik už dalyvavimą ar vadovavimą nusikalstamam susivienijimui, kitus sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, tačiau ir už Baudžiamojo kodekso 140 straipsnio 1 dalyje numatytą nesunkų nusikaltimą - nežymų sveikatos sužalojimą. Atkreiptinas dėmesys, kad L. L., M. B. ir M. K. motyvas nežymiai sutrikdant D. C sveikatą buvo pinigų atgavimas už parduotas narkotines ir psichotropines medžiagas.⁹⁶ L. L., M. B. ir M. K. siekis parodo, kad šis nesunkus nusikaltimus buvo padarytas siekiant gauti pelną už realizuotas narkotines medžiagas, o narkotinių medžiagų platinimas, priklausomai nuo kiekio yra sunkus ar labai sunkus nusikaltimas. Tuo tarpu Lietuvos Apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendžiu nusikalstamo susivienijimo narys T. V. be atliktų nusikaltimų buvo nuteistas ir už baudžiamąjį nusižengimą, t.y. pagal Baudžiamojo kodekso 187 straipsnio 3 dalį už nedidelės vertės svetimo turto sunaikinimą ar sugadinimą: „2003 m. lapkričio 3 d., apie 24.00 val., (*duomenys neskelbtini*) namo kieme, tuo metu, kai T. V. ir S. A. stebėjo aplinką Alinkos g. ir namo kieme, A. V. specialiu prietaisu ištraukė 130 000 Lt vertės automobilio „Toyota Land Cruiser“, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*) priklausančio UAB „Ausga“, bagažinės durelių spynelę, po to su T. V. automobiliu „Audi A4“, valst. Nr. (*duomenys*

⁹⁴ 2007 m. vasario 22 d. LAT baudžiamųjų bylų skyriaus teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26

⁹⁵ Prapiestis J. Nusikaltimai viešajai tvarkai ir visuomenės saugumui // Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. – Vilnius, 2001. P. 147.

⁹⁶ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-92/2009

neskelbtini) išvyko iš įvykio vietos pasigaminti raktą, tinkamą atrakinti „Toyota Land Cruiser“, valst. Nr. (*duomenys neskelbtini*) vairuotojo durelių ir užvedimo spyneles. Ko pasekoje automobilis buvo pavogtas⁹⁷ Epizodas, kai buvo sugadinta automobilio spynelė, t.y. sugadintas nedidelės vertės svetimas turtas, buvo tik vienas iš etapų siekiant galutinio tikslo, t.y. sunkaus nusikaltimo, numatyto Baudžiamojo kodekso 178 straipsnio 3 dalyje įgyvendinimo.

Analizuojant 2008-2013 m. teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo bylose, pastebėtina, kad dažniausiai nusikalstami susivienijimai vykdė nusikalstamas veikas numatytas Baudžiamojo kodekso 260 straipsnyje (Neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti arba neteisėtas disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu), 181 straipsnyje (Turto prievartavimas), 180 straipsnyje (Plėšimas), 199 straipsnyje (Kontrabanda), 253 straipsnyje (Neteisėtas disponavimas šaunamaisiais ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis). Atkreiptinas dėmesys, kad šie nusikaltimai yra skyriuose, kurių objektai yra turtinės teisės, turtiniai interesai, ekonomika ar verslo tvarka. Taigi, šiais nusikaltimais nusikalstami susivienijimai siekia gauti pelno. Nusikalstamo susivienijimo nariai taip pat dažnai padaro nusikalstamas veikas, nurodytas Baudžiamojo kodekso 284 straipsnyje (Viešosios tvarkos pažeidimas), 140 straipsnyje (Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas), 135 straipsnyje (Sunkus sveikatos sutrikdymas), 302 straipsnyje (Antspaudo, spaudo ar dokumento pagrobimas arba pagrobtojo panaudojimas), 227 straipsnyje (Papirkimas) ir kt. Pažymėtina, kad šie nusikaltimai nusikalstamų susivienijimų narių yra padaromi norint pašalinti kliūtis, siekiant galutinio tikslo – materialinės naudos gavimo. Taigi, tai dar kartą patvirtina, kad pelno siekimo požymis, turėtų būti įtvirtintas kaip pagrindinis nusikalstamo susivienijimo požymis. Tačiau kyla klausimas, ar tai padės atriboti nusikalstamą susivienijimą nuo organizuotos grupės. A. Gutauskas nurodo, kad „organizuotos grupės teisiniai požymiai turėtų būti kitokie negu organizuoto nusikalstamumo, t.y. organizuotos grupės savo veikla neturėtų siekti ekonominės naudos, pvz., organizuotų žudikų grupė, organizuotų prievartautojų grupė, t.y. jų veikloje neturi būti ekonominės naudos tikslo.“⁹⁸ Šiuo atveju, asmenys bendrai darantys nusikalstamas veikas, tačiau savo veikla nesiekiantys pelno, galėtų būti pripažinti veikiantys organizuota grupe. Tačiau autorės manymu, nustačius, kad organizuotos grupės veikloje negali būti ekonominės naudos tikslo, organizuota grupė, kaip bendrininkavimo forma, būtų sunkiai pritaikoma praktikoje, nes didžioji dalis organizuotų grupių, kaip ir nusikalstami susivienijimai siekia ekonominės naudos.

⁹⁷ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-8/2012

⁹⁸ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. Jurisprudencija, 1999, t. 13(5), p. 28.

2.3. Vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas bei pastovūs nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšiai

Autorės nuomone, vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo bei pastovių tarpusavio ryšių požymiai yra neatsiejamai susiję. Manytina, kad vienas iš svarbesnių požymių rodančių nusikalstamo susivienijimo pastovumą ir yra vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas ne tik darant nusikaltimus, tačiau ir pačioje nusikalstamo susivienijimo struktūroje. 2007 m. vasario 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgos 10 punkte yra nurodoma, kad nusikalstamo susivienijimo narių pastovių tarpusavio ryšių bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo požymiai turi būti suprantami kaip „asmenų ilgalaikis susitelkimas tam, kad bendromis, suderintomis pastangomis, pasitelktomis ryšio ar kitokiomis priemonėmis būtų lengviau įgyvendinama susivienijimo numatyta nusikalstama veikla sunkių ar labai sunkių nusikaltimų darymas.“⁹⁹(aktualioje baudžiamojo kodekso redakcijoje yra numatytas tikslas daryti ne tik sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, tačiau ir apysunkius nusikaltimus). Taip pat minėtame punkte nurodoma, kad nustatant šiuos požymius reikia atkreipti dėmesį į „susivienijimo organizacinę hierarchiją, vidinės drausmės buvimą, dalyvių specializaciją, veiklos planavimą, sumanymų ir pavedimų vykdymo kontrolę, bendras lėšas, jų paskirtį ir panaudojimą, ryšių, transporto priemonių turėjimą, konspiracinius bendravimo būdus ir pan.“¹⁰⁰

Analizuojant 2008 – 2013 m. teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo bylose pastebėtina, kad įrodinėjant pastovių tarpusavio ryšių požymį, teismai dažnai nurodo nusikalstamo susivienijimo egzistavimo laikotarpį: „Susivienijimo narių ryšių pastovumą rodo tai, kad nusikaltimus jie darė ilgą laiko tarpą, kiek daugiau nei dvejus metus – nuo 2002 m. rudens iki 2005 m. sausio mėn.“¹⁰¹, „nusikalstama veikla tęsėsi ilgą laiką (nuo 2003 m. gegužės mėn. iki 2004 m. vasario mėn.)“¹⁰², „Šis nusikalstamas darinys veikė daugiau nei pusė metų.“¹⁰³ Sunku objektyviai įvertinti kiek trunka ilgas laiko tarpas, tačiau iš 2008 – 2013 m. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo bylose analizės, matyti, kad, tuo atveju, jeigu nusikalstamas susivienijimas egzistuoja ilgiau nei pusė metų teismai nurodo, jog jis egzistavo ilgą laiko tarpą.

⁹⁹ 2007 m. vasario 22 d. LAT baudžiamųjų bylų skyriaus teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26

¹⁰⁰ Ten pat.

¹⁰¹ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-92/2009

¹⁰² Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-8/2012

¹⁰³ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-19/2012

Atkreiptinas dėmesys, kad ilgas nusikalstamo susivienijimo egzistavimo laikotarpis yra tik fakultatyvi, tačiau ne privaloma aplinkybė, įrodanti pastovių tarpusavio ryšių požymį.

Įrodinėjant pastovių tarpusavio ryšių požymį teismai taip pat dažnai atkreipia dėmesį į bendros kasos (rus. obščiak) buvimą, joje surinktų pinigų naudojimo paskirtį. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendyje nurodoma, kad liudytojų parodymai patvirtinta, kad į bendrą kasą, dar kitaip vadinamą „obščiak“ buvo renkama po 10 % nuo gauto pelno, šie pinigai buvo skirti apmokėti už nusikalstamo susivienijimo narių nuomojamus butus, kuriuose buvo laikomos bei kartais pardavinėjamos narkotinės medžiagos, taip pat už nusikalstamo susivienijimo narių lankomą sporto klubą ir kt.¹⁰⁴ Manytina, kad nustatytos aplinkybės, jog nusikalstamo susivienijimo nariai pastoviai įnešdavo nustatytą procentą pinigų į bendrą nusikalstamo susivienijimo biudžetą, bei kartu leisdavo laisvalaikį, lankė sporto klubą, patvirtina pastovius nusikalstamo susivienijimo tarpusavio ryšius.

Analizuojant minėtą teismų praktiką pasitaikė bylų, kuriose nuteistieji apeliaciniais skundais ginčijo būtent pastovius tarpusavio ryšius su kitais nusikalstamo susivienijimo nariais. R. S., kuris pirmosios instancijos teismo buvo pripažintas nusikalstamo susivienijimo vadovu, ginčijo pastovių tarpusavio ryšių su kitais nusikalstamo susivienijimo nariais buvimą nurodydamas, kad su kai kuriais nuteistaisiais (pavyzdžiui, E. Dz., J. K.) visiškai nebendravo, jie jo net nepažinojo. Teismas šį R. S. argumentą atmetė nurodydamas, kad faktas, jog R. S. net nebendravo su kai kuriais nusikalstamo susivienijimo nariais, taip pat faktas, kad buvo nusikalstamo susivienijimo narių, kurie net nepažinojo R. S. tik parodo jo sukurto nusikalstamo susivienijimo aukštą organizuotumo laipsnį, taip pat konspiratyvius bendravimo metodus naudojamus net nusikalstamo susivienijimo viduje, siekiant nuo žemesnių grandžių nuslėpti savo tapatybę.¹⁰⁵ Manytina, kad pastovūs nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio ryšiai neturi būti suprantami kaip nuolatinis visų nusikalstamo susivienijimo narių ryšių palaikymas. Pritartina teismo išsakytai pozicijai, jog tai, kad žemesnėms nusikalstamo susivienijimo grandims priklausantys bendrininkai nežino nusikalstamo susivienijimo vadovo (-ų) tik parodo aukštą nusikalstamo susivienijimo organizuotumą. Manytina, kad tai apsaugo nusikalstamo susivienijimo vadovus nuo jų demaskavimo, neatskleisdami savo tapatybės žemesniems nusikalstamo susivienijimo nariams jie parodo savo valdžią, bei apsisaugo nuo to, kad tuo atveju, jeigu kiti nusikalstamo susivienijimo nariai bus sulaikyti, nežinodami vadovo (-ų) tapatybės jie negalės jo įduoti.

¹⁰⁴ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-92/2009

¹⁰⁵ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. vasario 29 d. nutartis byloje Nr. 1A-29/2008

Nagrinėjant 2008-2013 m. teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo byloje, pastebėtina, kad dažnai teismams kyla problemų atibojant organizuotą grupę nuo nusikalstamo susivienijimo. Organizuotos grupės sudėtyje kitaip nei nusikalstamo susivienijimo sudėtyje nėra įtvirtinto pastovių tarpusavio ryšių požymio, taip pat organizuotos grupės nariai atlieka tam tikrą užduotį ar turi skirtingą vaidmenį darydami nusikaltimą, o nusikalstamo susivienijimo nariai pasidalina vaidmenimis bei užduotimis ne tik atliekant konkrečias užduotis, tačiau ir nusikalstamo susivienijimo viduje. Vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo nusikalstamame susivienijime požymis turi būti suprantamas plačiaja prasme atkreipiant dėmesį ne tik į konkrečius vaidmenis ir užduotis, tačiau ir į vidinės drausmės buvimą, veiklos planavimą, dalyvių specializaciją, bendras lėšas, jų panaudojimą, techninių/transporto priemonių panaudojimą, konspiracinius bendravimo būdus ir kt.

2012 m. lapkričio 16 d. Lietuvos Apeliacinio Teismo nutartyje pažymima, kad pirmosios instancijos teismas konstatavo, jog nebuvo surinkta pakankamai įrodymų, patvirtinančių, kad A. Š., A. M., L. B., V. G. ir E. M. nusikaltimus vykdė būdami nusikalstamo susivienijimo nariais. Pirmosios instancijos teismas pažymėjo, kad tarp A. Š., A. M., L. B., V. G. ir E. M. nebuvo griežto vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo, todėl jie negali būti pripažinti dalyvavę nusikalstamo susivienijimo veikloje. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad byloje surinktais įrodymais nustatyta, kad „E. M. dalyvavo įrengiant narkotinių medžiagų – kanapių auginimui skirtus įrengimus, prisidėjo prie kanapių auginimo, jas gamino; A. M. ir L. B. dalyvavo kanapių auginimo ir narkotinės medžiagos gaminimo procese; V. G. funkcijos buvo susijusios išimtinai tik su narkotinės medžiagos gaminimu.“¹⁰⁶ Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad toks asmenų pasiskirstymas yra vertintinas kaip vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas. Pažymėtina, kad vaidmenų ir užduočių pasiskirstymo požymis buvo pagrįstas ne tik nurodant konkrečias nusikalstamo susivienijimo dalyvių užduotis, tačiau ir kitais fakultatyviais nusikalstamo susivienijimo požymiais: tarpusavio bendravimui nusikalstamo susivienijimo nariais naudojo atskiras mobiliojo ryšio priemones, įgijo specialias priemones narkotikų gamybai, laikėsi konspiracijos taisyklių, nuo tam tikros užduoties atlikimo gaudavo užmokestį ir kt. Taip pat apeliacinės instancijos teismas išsamiai atskleidė pastovių tarpusavio ryšių bei trijų ar daugiau asmenų požymio turinį, bei pagrindė šių požymių buvimą byloje surinktais įrodymais. Manytina, kad Lietuvos Apeliacinis Teismas, spręsdamas nusikalstamo susivienijimo bei organizuotos grupės atibojimo klausimą, atsižvelgė į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gegužės 26 d. nutartyje nurodytą išvadą, kad sprendžiant nusikalstamo

¹⁰⁶ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis byloje Nr. 1A183/2012

susivienijimo ir organizuotos grupės atribojimo klausimą, svarbu įvertinti požymių visumą, o ne vieną ar kuriuos nors kelis požymius.¹⁰⁷

Iš 2008 - 2013 m. teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo bylose analizės matyti, kad vaidmenimis ir užduotimis nusikalstamo susivienijimo narius dažniausiai paskirsto nusikalstamo susivienijimo vadovas arba nusikalstamo susivienijimo struktūrinių padalinių vadovai: „Nuo 1993 iki 1998 metų nusikalstamam susivienijimui ir jo daromiems nusikaltimams vadovavo A. K. ir E. K., o nuo 1998 iki 2004 metų ir V. K., kurie rengdavo nusikalstamo susivienijimo susirinkimus, kuriuose buvo rengiami ir planuojami nusikaltimai, susivienijimo nariai paskirstomi vaidmenimis darant konkrečius nusikaltimus, jiems buvo duodamas sutikimas vykdyti nusikaltimus ir kt.“, „D. S. vadovaujant nusikalstamam susivienijimui, žemesnei susivienijimo grandžiai priklausė nuteistieji T. V. ir A. V., kurie vadovavo nuteistiesiems S. A. bei V. P. Byloje surinktais duomenimis nustatyta, kad T. V. ar A. V. dažniausiai paskambindavo jiems telefonu ir nurodydavo, kada ir kur jie turi atvykti, kokias užduotis turi atlikti ir t.t.“ Itin retais atvejais¹⁰⁸ nusikalstamo susivienijimo nariai patys, bendru susitarimu, pasiskirsto užduotimis bei vaidmenimis. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartyje nurodyta, kad nusikalstamame susivienijime nebuvo pavaldumo santykių, asmenys bendru sutarimu susitarė užsiimti automobilių vagystėmis, pasiskirstydavo užduotimis, po lygiai pasidalydavo iš nusikalstamų veikų gautą pelną, visi tiesiogiai dalyvavo grobiant automobilius.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gegužės 26 d. nutartis byloje Nr. 2K-154/2009

¹⁰⁸ Analizuojant 2008 – 2013 m. trijų instancijų teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo bylose nepavyko rasti nė vienos bylos, kai asmenys patys būtų pasiskirstę vaidmenimis ir užduotimis. Buvo rasta viena 2006 m. lapkričio 21 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis, kurioje asmenys patys pasiskirstė vaidmenimis ir užduotimis.

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis byloje Nr. 2K-545/2006

3. KVALIFIKUOTOS NUSIKALSTAMO SUSIVIENIJIMO SUDĖTIES POŽYMIAI

3.1. Ginkluotas nusikalstamas susivienijimas

Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 2 dalyje numatyta atsakomybė už dalyvavimą šaunamaisiais ginklais, sprogmenimis ar sprogstamosiomis medžiagomis ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje. Siekiant atskleisti šio straipsnio turinį, visų pirma, reikia išsiaiškinti sąvokų – šaunamieji ginklai, sprogmenys bei sprogstamosios medžiagos, apibrėžimus. Šaunamųjų ginklų sąvoka apibrėžiama Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo 2 straipsnio 49 dalyje nurodant, kad „šaunamasis ginklas yra ginklas, iš kurio sprogstamųjų medžiagų degimo produktų slėgio jėga per vamzdį gali būti paleisti kulkos, sviediniai arba kenksmingosios, dirginančiosios medžiagos mechaniškai, termiškai, chemiškai ar kitaip taikiniui per atstumą paveikti arba duotas garso ar šviesos signalas“¹¹⁰ Taigi šaunamųjų ginklų sąvoka yra ganėtinai plati, ją apima ne tik civiliai, kariniai, bet ir namų gamybos šaunamieji ginklai. Atkreiptinas dėmesys, kad ir teisėtai įgytas bei laikomas šaunamasis ginklas gali būti pripažintas nusikalstamo susivienijimo šaunamuju ginklu, jeigu jo įgijimo ar laikymo tikslas buvo nusikalstamo susivienijimo tikslų įgyvendinimas. Enciklopedijoje sprogstamosios medžiagos apibūdinamos kaip „cheminiai junginiai ar jų mišiniai, sukurti sprogdinimams vykdyti. Paveikti išorinio poveikio (trinties, šilumos, smūgio, kibirkšties ir t. t.) chemiškai labai greitai reaguoja atpalaiduodami aukšto slėgio ir temperatūros sprogimo dujas“¹¹¹, o sprogmenys apibrėžiami kaip „įtaisai su sprogstamąja medžiaga, skirti sprogdinti arba sprogti“¹¹²

2007 m. vasario 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgoje nurodoma, kad „Nusikalstamas susivienijimas pripažįstamas ginkluotu, jei bent vienas jo narys turi šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų, o kiti susivienijimo dalyviai tą žino“.¹¹³ Pasitaiko bylų, kuriose asmenys ginčija nedalyvavę ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje, nurodydami, kad jie nežinojo apie nusikalstamo susivienijimo turimus

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas (aktuali redakcija 2014-01-08)// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=465371, prisijungimo laikas: 2014-03-09

¹¹¹ Enciklopedija Lietuvai ir Pasauliui// http://lietuvai.lt/wiki/Sprogstamosios_med%C5%BEiagos, prisijungimo laikas:2014-03-09

¹¹² Enciklopedija Lietuvai ir Pasauliui// <http://lietuvai.lt/wiki/Sprogmuo>, prisijungimo laikas:2014-03-09

¹¹³ 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga. Teismų praktika Nr. 26.

ginklus, sprogmenis ar sprogstamąsias medžiagas. A. G. apeliaciniame skunde nurodė, kad nieko nežinojo apie nusikalstamo susivienijimo turimus ginklus, tačiau Lietuvos Apeliacinis Teismas pažymėjo, kad epizode dėl K. K. ir A. G. pagrobimo, kuriame buvo panaudotas ginklas dalyvavo ir A. G., todėl jis negalėjo nežinoti apie nusikalstamo susivienijimo ginkluotumą.¹¹⁴ Atkreiptinas dėmesys, kad tuo atveju, jeigu būtų nustatyta, kad A. G. tikrai nežinojo, kad nusikalstamas susivienijimas turi šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų, kurie gali būti panaudojami ar yra panaudojami nusikalstamo susivienijimo tikslams, Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 2 dalis tokiam nusikalstamo susivienijimo nariui negalėtų būti inkriminuota. O. Fedosiukas nurodo, kad inkriminuojant Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 2 dalį, „pakanka, kad bent vienas nusikalstamo susivienijimo narys nusikalstamo susivienijimo tikslams įgyvendinti turėtų minėtus daiktus, bei kad mažiausiai trys nariai žinotų apie šių daiktų buvimą bei apie tai, kad jie panaudojami ar gali būti panaudoti nusikalstamo susivienijimo tikslams įgyvendinti.“¹¹⁵ Atsižvelgiant į tai, kad nusikalstamą susivienijimą turi sudaryti trys ar daugiau asmenų, autoriaus nuomone, užtektų, kad bent vienas nusikalstamo susivienijimo narys nusikalstamo susivienijimo tikslams turėtų minėtus daiktus, o kiti du apie tai žinotų, nes tuo atveju, jeigu reikalaujama, kad kiti 3 žinotų, susidaro paradoksali situacija, kai ginkluotą nusikalstamą susivienijimą kitaip nei nusikalstamą susivienijimą turi sudaryti mažiausiai 4 nariai. Taip pat, autorės manymu, užtektų net ir vieno šaunamojo ginklo, ar sprogmens, pripažįstant nusikalstamą susivienijimą ginkluotu, nebūtina, kad nusikalstamas susivienijimas būtų ginkluotas keletu ar keliolika šaunamųjų ginklų ar sprogmenų. Pritartina O. Fedosiuko nuomonei, kad „pripažįstant nusikalstamą susivienijimą ginkluotu jis turi turėti tokį kiekį sprogstamųjų medžiagų/sprogmenų, kuris būtų pakankamas sukelti sprogimui pavojingam žmonių gyvybei, sveikatai ar turtui.“¹¹⁶

Pažymėtina, kad, jeigu nusikalstamas susivienijimas turi šaunamųjų ginklų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų, taip pat atitinkamas skaičius nusikalstamo susivienijimo narių tai žino, tai dar nesuponuoja išvados apie nusikalstamo susivienijimo ginkluotumą, jeigu asmenys neturi tikslo tų ginklų panaudoti nusikalstamo susivienijimo tikslams įgyvendinti. Lietuvos Apeliacinio teismo 2013 m. gegužės 31 d. nuosprendyje nurodoma, kad prokuroras apeliaciniame skunde nurodo, kad Vilniaus apygardos teismas neteisingai kvalifikavimo nuteistųjų D. B., D. K. bei R. L. veikas pagal baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 1 dalį. Prokuroras nurodo, kad šie asmenys žinojo apie neteisėtą disponavimą šaunamaisiais ginklais, jų

¹¹⁴ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 12 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-192/2010

¹¹⁵ Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 229.

¹¹⁶ Fedosiukas O. Atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo kūrimą bei dalyvavimą jo veikloje (BK 227¹ str.). Kriminalinė Justicija. T – 7/8, p. 24.

laikymo vietas, slėptuves, bei tai, kad susiklosčius tam tikrom aplinkybėm jie galėjo būti panaudoti. Lietuvos Apeliacinis teismas atmetė prokuroro apeliacinį skundą nurodydamas, kad „iš baudžiamosios bylos duomenų matyti, jog nusikalstamo susivienijimo nariai disponavo ginklais ir šaudmenimis kontrabandos tikslu, t. y. ginklai ir šaudmenys sudarė kontrabandos dalyką, o duomenų, jog ginklai ir šaudmenys buvo laikomi ir gabenami tikslu juos panaudoti darant nusikaltimus, nėra. Prokuroro apeliaciniame skunde nurodytas faktas, kad R. L., kalbėdamas telefonu su R. D., grasina už nepaklusnumą susidoroti su M. B. (t. 6, b. l. 40, 41), dar kartą patvirtina aplinkybę, kad tarp nusikalstamo susivienijimo narių buvo pavaldūs santykiai ir, kaip ir nurodo pats prokuroras, kad siekiant paklusnumo R. L. linkęs panaudoti smurtinius veiksmus, tačiau tai nėra pagrindas teigti, jog užfiksuotame pokalbyje yra išreikštas grasinimas ateityje panaudoti ginklą ir juo labiau negali būti pagrindas taikyti kvalifikuojantį požymį – dalyvavimą šaunamaisiais ginklais ginkluoto nusikalstamo susivienijimo veikloje.“¹¹⁷ Taigi, šiuo atveju ginklai buvo kaip kontrabandos dalykas, o nenustačius nusikalstamo susivienijimo tikslo panaudoti ginklus darant nusikaltimus, nusikalstamo susivienijimo kvalifikuojamas požymis inkriminuotas negali būti.

3.2. Organizavimas ir vadovavimas nusikalstamam susivienijimui

Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 3 dalyje numatyta atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo organizavimą bei vadovavimą jam. Vadovavimas aukščiausio lygio organizuotai nusikalstamai struktūrai kaip kvalifikuota nusikalstamo susivienijimo sudėtis įtvirtinta daugelio valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose (Italija, Ispanija, Prancūzija, Latvija, Estija, Lenkija, Baltarusija, Rusija ir kt.)

2007 m. vasario 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgos 12 punkte yra apibendrinti organizavimo bei vadovavimo nusikalstamam susivienijimui požymiai. Organizavimas apibūdinamas kaip naujų nusikalstamo susivienijimo narių įtraukimas, jų suvienijimas bendrai veiklai, paskirstymas vaidmenimis, drausmės nusikalstamame susivienijime nustatymas. Vadovavimo požymiai - „nusikalstamos veiklos planų parengimas, susivienijimų dalyvių ryšių koordinavimas, vidinių elgesio taisyklių, drausmės palaikymas, informacijos rinkimas ir sisteminimas, ginklų, sprogstamųjų medžiagų, transporto, ryšio ar kitokių techninių priemonių įgijimas, saugojimas, priežiūros, paskirstymo valdymas ir kt.“¹¹⁸ Pažymėtina, kad

¹¹⁷ Lietuvos Apeliacinio teismo 2013 m. gegužės 31 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-38/2013

¹¹⁸ 2007 m. vasario 22 d. LAT baudžiamųjų bylų skyriaus teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26.

organizatoriaus veiksmai pasireiškia nusikalstamo susivienijimo kūrimo stadijoje, o vadovas koordinuoja jau sukurto nusikalstamo susivienijimo veiklą.

Dažnai teismų praktikoje pasitaiko atvejų kai tas pats asmuo yra pripažįstamas nusikalstamo susivienijimo organizatoriumi bei vadovu. Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. vasario 29 d. nutartyje nurodoma, kad iš A. G parodymų matyti, jog R. S organizavo nusikalstamą susivienijimą bei atliko jame vadovo vaidmenį: „R. S subūrė savo giminaičius, taip pat ir kitus asmenis į nusikalstamą susivienijimą, siekdamas įgyvendinti sugalvotą planą, t. y. vykdyti fiktyvias eksporto procedūras ir po to susigrąžinti PVM. <...> nusikalstamo susivienijimo nariai, tiesiogiai bendradarbiavę su R. S, pastarąjį informuodavo, kaip atliekamos ar jau yra atliktos jiems R. S pavestos užduotys, gaudavo atlyginimą, kurio dydį nustatydavo R. S (A. G gaudavo 1000 JAV dolerių; Ž. P nuo 2000 Lt iki 4000 Lt, už fiktyvios įmonės suradimą 1000 Lt; Ž. J po 4000 Lt už kiekvieną įvykdytą eksportą).“¹¹⁹ Šiuo atveju organizatoriaus veiksmai pasireiškė nusikalstamo susivienijimo narių verbavimu, įtraukimu į nusikalstamą struktūrą (nusikalstamo susivienijimo kūrimas), o vadovo veiksmai pasireiškė užduočių nusikalstamo susivienijimo nariams paskirstymu, koordinavimu kaip atliekamos pavestos funkcijos, piniginio atlygio už atliktas užduotis nustatymu ir kt.

Vadovo veiksmai taip pat gali būti grindžiami fizinio ar psichinio smurto panaudojimu prieš kitus nusikalstamo susivienijimo narius, baimės atmosferos nusikalstamoje struktūroje sukūrimu. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendyje nurodoma, kad P. M. duodamas parodymus teigė, jog „nė vienas negalėjo prieštarauti L. L nurodymams, tuo atveju, jeigu kažkas prieštaravo, gaudavo mušti. P. M. taip pat nurodė, kad gaujos nariai dažnai nenorėdavo paklausti L. L nurodymams, tačiau pakludavo iš baimės, nes žinojo, kad jei nepaklus bus sumušti. P. M. teigė, kad nebuvo jokių galimybių gyvam išeiti iš narkotikų verslo, nes L. L. sakydavo, kad į tokį verslą yra ateinama visam laikui, be galimybės iš jo išeiti.“¹²⁰

Minėtame Lietuvos Apeliacinio Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendyje L. L. kaip vadovo vaidmuo buvo išreikštas per jo pravardę, autoritetą nusikalstamame susivienijime. „Iš kratos metu paimtų vaizdo įrašų matyti, kad grupuotės susitikimuose L. L. visi vadina „tėvu“, pats L. L. save vadina „bosu“, iš bylos nagrinėjimo metu gautų nuotraukų matyti, kad pasilinksminimų metu kiti grupuotės nariai L. L. laiko ant rankų.“¹²¹

¹¹⁹ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. vasario 29 d. nutartis byloje Nr. 1A-29/2008

¹²⁰ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-92/2009

¹²¹ Ten pat

Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 19 d. nutartyje pripažįstant V. T. nusikalstamo susivienijimo vadovu be kitų požymių, įrodančių V. T. vadovavimą nusikalstamam susivienijimui (paskirstydavo darbus, koordinavo jų atlikimą, naudojo psichologinį smurtą ir kt.), buvo išskirtas ir netiesioginis V. T. vadovaujамąjį vaidmenį patvirtinantis požymis - pelno proporcijų už parduotą kurą nustatymo dydis. Bylos duomenimis nustatyta, kad V. T. turėjo gauti 50 %, R. Mr. ir B. V. po 20 %, E. S. – 10 % pelno.¹²²

Dar vienas požymis, netiesiogiai nukreipiantis į vadovo veiką – bendravimas su kitomis nusikalstamomis struktūromis. Tuo atveju, jeigu kelių nusikalstamų susivienijimų veikla yra susijusi, dažniausiai būtent pats vadovas, kaip nusikalstamą susivienijimą atstovaujantis asmuo bendrauja su kitos nusikalstamos struktūros vadovu. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendyje nurodyta, kad „liudytojas M. B. parodė, kad pats dalyvaudamas kito nusikalstamo susivienijimo veikloje, dar 2001-2002 metais bendraudavo su kita nusikalstama grupuote, kuriai vadovavo D. S. („Storas“), tai grupuotei jau tada priklausė ir T. V. Liudytojas M. B. parodė, kad jau tada jo grupuotei vadovavęs D. S. (už vadovavimą nusikalstamam susivienijimui nuteistas kitoje byloje, kasacinė nutartis Nr. 2K-545/2006) kai kuriuos vagysčių klausimus sprendavo būtent su kitai grupuotei vadovavusiu D. S. („Storas“)“. Siekiant įrodyti asmenį buvus nusikalstamo susivienijimo vadovu neužtenka įrodyti vieno ar dviejų vadovavimui būdingų veiksmų, reikia nustatyti visumą požymių, leidžiančių identifikuoti asmenį kaip nusikalstamo susivienijimo vadovą. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendyje be jau minėtų liudytojo M. B. parodymų apie D. S. („Storas“) bendravimą su kitos nusikalstamos grupuotės vadovu, taip pat nustatyta, kad D. S. paskirstydavo užduotis kitiems nusikalstamo susivienijimo nariams, planavo nusikalstamas veikas ir sprendavo klausimus dėl jau pagrobtų automobilių realizavimo, liudytojas V. Š. nurodė, kad keisdamas pagrobtų automobilių identifikacinius numerius ir atlikdamas kitus techninius darbus visada vykdavo tik D. S. („Storas“) nurodymus, T. V. ir A. V. parodymuose teigė, kad dėl pagrobtų automobilių realizavimo visada kreipdavosi į D. S. („Storas“), pagal telefoninių pokalbių išklotines nustatyta, kad pagrobtų automobilių realizavimo laikas priklauso nuo D. S. sprendimo („Storas“).¹²³ Visų šių požymių visuma leidžia daryti išvadą, kad D. S. („Storas“) nusikalstamame susivienijime atliko vadovo vaidmenį.

Atkreiptinas dėmesys, kad itin plačiai vadovavimo nusikalstamai organizacijai veika suprantama Prancūzijoje. Vadovavimo veika apima „pamokymų, nurodymų davimą ruošiantis

¹²² Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-19/2012

¹²³ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-8/2012

daryti nusikaltimus, net gi kokių nors žinių suteikimą, taip pat asmens, kuris, pavyzdžiui, atlieka nelegalius abortus adreso pateikimą, arba žinių apie būsimos aukos gyvenimo būdą bei įpročius suteikimą¹²⁴ Manytume, kad šiuos veiksmus galima priskirti pagalbiniais vadovavimo veiksams, kurie neturi galios be pagrindinių vadovavimo veiksmų, pavyzdžiui, vien žinių suteikimas apie asmens gyvenimo būdą, įpročius ar gyvenamąją vietą be užduoties paskyrimo, t.y. įsakymo sutrikdyti tam asmeniui sveikatą, nužudyti, pagrobti turtą ar kt. neturėtų būti laikomas vadovavimu.

Rusijos baudžiamojo kodekso¹²⁵ 210 straipsnio 1 dalyje numatyta atsakomybė už nusikalstamos organizacijos kūrimą, organizavimą bei vadovavimą jai. Vadovavimas suprantamas kaip atskirų nusikalstamų veiksmų koordinavimas, nusikalstamų veiksmų plano plėtojimas, sąlygų nusikalstamiems veiksams daryti sukūrimas, nusikalstamų veiksmų įtakos zonų dalyba. Yra išskiriamas vadovavimas ne tik pačiai nusikalstamai organizacijai, tačiau ir jos struktūriniais daliniais. Manytume, kad Lietuvos teismų praktika taip pat turėtų eiti tokia linkme, jog nusikalstamos organizacijos vadovu turėtų būti pripažintas ne tik pagrindinis nusikalstamo susivienijimo vadovas, tačiau ir nusikalstamo susivienijimo struktūrinių padalinių vadovai, nes vadovavimo veika yra pavojingesnė nei dalyvavimo nusikalstamame susivienijime veika. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendyje nurodoma, kad „nustatyta, kad D. S. vadovaujant, žemesnei susivienijimo grandžiai priklausė būtent nuteistieji T. V. ir A. V., kurie ne tik patys dalyvaudavo automobilių vagystėse, bet ir vadovavo nuteistiesiems S. A. bei V. P. Būtent šių nuteistųjų parodymais nustatyta, kad T. V. ar A. V. dažniausiai paskambindavo jiems telefonu ir nurodydavo, kada ir kur jie turi atvykti ir kokias užduotis turi atlikti. Vykdydami T. V. ir A. V. nurodymus S. A. ir V. P. dažniausiai vykdavo į vietas, kur buvo grobiami automobiliai, ten stebėdavo aplinką, stebėdavo ar neatvažiuoja policija, automobilius jau pagrobus, kitais automobiliais juos lydėdavo arba važiuodavo priekyje iki garažų ar kitų vietų, kuriose pagrobti automobiliai būdavo paslepami. Vykdydami T. V. ir A. V. nurodymus S. A. ir V. P. atlikdavo ir kitas užduotis, racija klausydavosi policijos radijo ryšio eteriu perduodamų pranešimų ir kt. <...> Iš jau aptartų nuteistųjų S. A. ir V. P. parodymų matosi, kad jiems faktiškai fiksuotus atlyginimus (dažniausiai po kelis šimtus JAV dolerių) po kiekvieno automobilio pagrobimo sumokėdavo T. V. arba A. V. <...> Kai pavestas užduotis S. A. ir V. P. atlikdavo netinkamai, jiems sumokamų atlyginimų sumos būdavo sumažinamos arba iš viso

¹²⁴ Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija, Vilnius 2002, p. 83.

¹²⁵ The Criminal Code of the Russian Federation, No. 63-Fz of June 13, 1996, actual version (2012-03-01)// <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, prisijungimo laikas: 2014-01-14

nesumokama¹²⁶ T. V ir A. V. be kitų nusikalstamų veikų buvo nuteisti pagal Lietuvos baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 1 dalį, t.y. už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje. Manytume, kad T. V ir A. V. veiksmus, kuriais jie skirstydavo užduotis S. A ir V. P., t.y. nurodydavo konkrečias užduotis, vietą ir laiką kur šie asmenys turi atvykti, taip pat priklausomai nuo atliktų darbų sumokėdavo atlyginimą, galima identifikuoti kaip vadovavimo nusikalstamo susivienijimo žemesnei grandžiai, mažesnei struktūrai veiksmus, todėl jiems turėtų būti taikoma kvalifikuota nusikalstamo susivienijimo sudėtis, numatanti vadovavimą nusikalstamam susivienijimui. Siūlytume Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 3 dalį išdėstyti taip, „Tas, kas organizavo šio straipsnio 1 ar 2 dalyje numatytus nusikalstamus susivienijimus ar jų struktūrinius padalinius arba jiems vadovavo“.

Atkreiptinas dėmesys, kad Baudžiamojo kodekso 26 straipsnio 5 dalyje nurodoma, kad „nesvarbu koks nusikalstamo susivienijimo dalyvių vaidmuo (bendrininkų rūšis) darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, visi nusikalstamo susivienijimo dalyviai atsako kaip vykdytojai pagal Baudžiamojo kodekso 249 straipsnį.“¹²⁷ Šiuo straipsniu yra sugriežtinama nusikalstamo susivienijimo dalyvių baudžiamoji atsakomybė. J. Prapiestis nurodo, kad nepaisant to, jog kvalifikuojant veiką pagal 249 straipsnį nėra nurodomas kiekvieno bendrininko vaidmuo, tačiau individualizuodamas bausmę teismas turi atsižvelgti į nusikalstamo susivienijimo dalyvio vaidmenį.¹²⁸ Baudžiamojo kodekso 24 straipsnyje yra išskiriamos tokios bendrininkų rūšys: vykdytojas, organizatorius, kurstytojas bei padėjėjas. Pažymėtina, kad nusikalstamo susivienijimo organizatoriaus bei vadovo atsakomybė yra numatyta Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 3 dalyje. Taigi nusikalstamo susivienijimo dalyvis, kuris organizavo nusikalstamą susivienijimą ar jam vadovavo atsakys ne kaip vykdytojas pagal Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 1 dalį be nuorodos į atitinkamus Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies straipsnius, o kaip nusikalstamo susivienijimo organizatorius ar vadovas (autorės nuomone bendrininkų rūšių sąrašas turėtų būti papildytas vadovo apibrėžimu) pagal Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 3 dalį. Autorės nuomone, atsižvelgiant į tai, nėra tikslinga nurodyti, kad visi nusikalstamo susivienijimo nariai pagal Baudžiamojo kodekso 249 straipsnį atsako kaip vykdytojai. Autorė siūlytų Baudžiamojo kodekso 26 straipsnio 5 dalį išdėstyti taip: „*nesvarbu koks nusikalstamo susivienijimo dalyvių vaidmuo darant nusikalstamą veiką, kurią apėmė jų tyčia, visi*

¹²⁶ Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-8/2012

¹²⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (aktuali 2014-01-08 redakcija Nr. VIII 1968)// http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=465371, prisijungimo laikas: 2014-03-09.

¹²⁸ Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, I dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 173.

nusikalstamo susivienijimo dalyviai, išskyrus organizatorių bei vadovą, atsako kaip vykdytojai pagal Baudžiamojo kodekso 249 straipsnį“.

4. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS RIBOS UŽ DALYVAVIMĄ NUSIKALSTAMAME SUSIVIENIJIME, VADOVAVIMĄ JAM AR JO ORGANIZAVIMĄ

Atsižvelgiant į tai, kad Baltijos valstybėse (Lietuva, Latvija, Estija) organizuotas nusikalstamumas formavosi panašiomis kultūrinėmis, socialinėmis, ekonominėmis sąlygomis, organizuoto nusikalstamumo požymiai šiose valstybėse yra panašūs. Autorės nuomone, atsižvelgiant į tai, yra tikslinga palyginti Lietuvos baudžiamajame kodekse numatytas nusikalstamo susivienijimo narių baudžiamosios atsakomybės ribas už dalyvavimą nusikalstamame susivienijime, jo organizavimą bei vadovavimą jam, būtent su Latvijos bei Estijos baudžiamuosiuose kodeksuose numatytais baudžiamosios atsakomybės ribomis.

Lietuvos baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „Tas, kas dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki penkiolikos metų“. Taigi, bausmės vidurkis yra 9 metai.¹²⁹ Latvijos baudžiamojo kodekso 89¹ straipsnyje apibrėžiama nusikalstamos organizacijos sąvoka, nurodant, kad nusikalstama organizacija turi būti sudaryta mažiausiai iš 5 asmenų, kurių tikslas yra daryti itin sunkius nusikaltimus žmoniškumui, taikai, karo nusikaltimus, genocidą ar itin sunkius nusikaltimus prieš valstybę.¹³⁰ Įdomu, kad Latvijos baudžiamojo kodekso 89¹ straipsnio 1 dalyje yra numatyta atsakomybė už dalyvavimą nusikalstamoje organizacijoje siaurąja prasme, t.y. nevykdant minėtų itin sunkių nusikaltimų, tačiau atliekant kitus pagalbinius veiksmus: susivienijimo vadeivų ar narių apsauga, nusikalstamu būdu įgyto turto tvarkymas, susivienijimui vertingos informacijos rinkimas ir kt. Už tokį dalyvavimą nusikalstamos organizacijos veikloje asmenys gali būti nuteisti nuo 8 iki 17 metų nelaisvės (bausmės vidurkis – 12,5 metų), taip pat gali būti taikoma turto konfiskacija, tuo tarpu jeigu asmenys dalyvaudami nusikalstamos organizacijos veikloje, padaro minėtus itin sunkius nusikaltimus, jų baudžiamosios atsakomybės ribos yra nuo 10 iki 20 metų (bausmės vidurkis 15 metų) bei gali būti taikoma turto konfiskacija. Taigi, Latvijos baudžiamajame kodekse yra numatytos didesnės sankcijos už dalyvavimą nusikalstamos organizacijos veikloje, tačiau pažymėtina, kad Latvijos baudžiamajame kodekse įtvirtintos nusikalstamos organizacijos požymiai rodo didesnę šios nusikalstamos struktūros pavojingumą, kurią inkriminuojant reikia nustatyti griežtesnius požymius (mažiausiai 5 asmenų dalyvavimas, tikslas daryti konkrečiai nurodytus itin sunkius nusikaltimus) nei Lietuvos baudžiamajame kodekse įtvirtinto

¹²⁹ Išanalizavus Lietuvos Apeliacinio Teismo 2008-2013 m. nutartis, kuriose asmenims yra inkriminuojamas dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje, pažymėtina, kad atsižvelgiant į lengvinančias aplinkybes mažiausia paskirta bausmė už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje buvo 3 metai ir 3 mėnesiai, o didžiausia bausmė, nustačius sunkinančias aplinkybes – 11 metų.

¹³⁰ Criminal Law of the Republic of Latvia, Translation 2013 Valsts valodas centrs (State Language Centre)// <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes> // prisijungimo laikas: 2014-03-23

nusikalstamo susivienijimo, todėl ir baudžiamosios atsakomybės ribos yra platesnės. Manytina, teisinga numatyti skirtingas sankcijas už dalyvavimą nusikalstamos organizacijos veikloje vykdant nusikaltimus, numatytus, Latvijos baudžiamojo kodekso 89¹ straipsnyje, bei jų nevykdant, o tik kitaip prisidedant prie nusikalstamos organizacijos veiklos. Teoriškai Lietuvos baudžiamajame kodekse taip pat galima būtų įtvirtinti skirtingas sankcijas už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje įvykdant vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus bei šių nusikaltimų neįvykdant, tačiau kitaip prisidedant prie nusikalstamo susivienijimo egzistavimo, tačiau, autorė atkreipia dėmesį, kad analizuojant 2008-2013 m. teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo bylose, nebuvo rasta nė vienos bylos, kuriose asmuo būtų nuteistas už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje neįvykdęs minėto sunkumo nusikaltimų. Atkreiptinas dėmesys, kad Estijos baudžiamojo kodekso 255 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nusikalstamos organizacijos sąvoka, nurodant, kad „nusikalstama organizacija turi būti pastovi, sudaryta iš trijų ar daugiau asmenų, kurie pasidalina užduotimis, nusikalstamos organizacijos tikslas yra pelno siekimas, o nusikalstamos organizacijos narių veikla yra nukreipta į antro laipsnio nusikaltimus, už kuriuos numatyta maksimali atsakomybės riba yra mažiausiai 3 metai“.¹³¹ Už dalyvavimą tokios nusikalstamos organizacijos veikloje numatyta atsakomybė nuo 3 iki 12 metų laisvės atėmimo (bausmės vidurkis – 7,5 metų). Atsižvelgiant į tai, kad Estijos baudžiamajame kodekse įtvirtinti nusikalstamos organizacijos požymiai yra beveik tapatūs Lietuvos baudžiamajame kodekse įtvirtintiems nusikalstamo susivienijimo požymiams, galima adekvačiai palyginti baudžiamosios atsakomybės už dalyvavimą nusikalstamos organizacijos ir nusikalstamo susivienijimo veikloje ribas. Sankcijos už dalyvavimą nusikalstamos organizacijos veikloje (Estijoje) vidurkis yra 1,5 metų mažesnis nei už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje (Lietuvoje). Taigi, Lietuvoje yra numatyta griežtesnė atsakomybė už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje.

Lietuvos baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 2 dalyje yra numatyta atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo organizavimą bei vadovavimą jam. Sankcijoje numatytos baudžiamosios atsakomybės ribos yra nuo 10 iki 20 metų laisvės atėmimo (bausmės vidurkis – 15 metų) arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos.¹³² Tuo tarpu, Estijos baudžiamajame kodekse už nusikalstamo susivienijimo organizavimą bei vadovavimą jam yra numatyta gerokai švelnesnė baudžiamojo atsakomybė, t. y. nuo 5 iki 15 metų (bausmės vidurkis – 10 metų), taip pat gali būti taikomas išplėstinis turto konfiskavimas. Latvijos baudžiamajame kodekse, kuriame

¹³¹ Criminal Code of the Republic of Estonia, passed iki 2001-06-06, actual version: 2013-07-15// <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>, prisijungimo laikas: 2014-03-23

¹³² Išanalizavus Lietuvos Apeliacinio Teismo 2008-2013 m. nutartis, kuriose asmenims yra inkriminuojamas nusikalstamo susivienijimo organizavimas ar vadovavimas jam, pažymėtina, kad mažiausia paskirta bausmė buvo 11 metų, o didžiausia bausmė – 20 metų.

nusikalstamai organizacijai yra keliami gerokai griežtesni reikalavimai nei Lietuvos ar Estijos baudžiamuosiuose kodeksuose įtvirtintoms aukščiausio organizuotumo lygio struktūroms, už vadovavimą tokiai struktūrai yra numatyta atsakomybė nuo 10 iki 20 metų. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, konstatuotina, kad Lietuvos baudžiamajame kodekse įtvirtinta baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo organizavimą bei vadovavimą jam yra griežčiausia, nes nei Latvijoje, nei Estijoje nėra numatytos laisvės atėmimo iki gyvos galvos sankcijos, taip pat baudžiamosios atsakomybės ribos yra siauresnės (nors formaliai Latvijos baudžiamajame kodekse įtvirtintos baudžiamosios atsakomybės ribos už organizavimą bei vadovavimą nusikalstamai organizacijai, taip pat kaip ir Lietuvoje yra nuo 10 iki 20 metų, tačiau ten nusikalstamos organizacijos sąvokoje nustatyti griežtesni reikalavimai (5 nariai, tikslas daryti itin sunkius nusikaltimus žmoniškumui, taikai, karo nusikaltimus, genocidą ar nusikaltimus prieš valstybę)).

IŠVADOS

1. Skirtingose valstybėse organizuotas nusikalstamumas formavosi skirtingomis istorinėmis, kultūrinėmis, ekonominėmis sąlygomis, todėl nėra universalus, visoms valstybėms būdingo organizuoto nusikalstamumo apibrėžimo, tačiau autorė, išnagrinėjusi Lietuvos, užsienio valstybių, tarptautinių organizacijų pateikiamus organizuoto nusikalstamumo apibrėžimus, pastebi, kad nepaisant to, jog organizuoto nusikalstamumo reiškinys kiekvienoje valstybėje turi specifinių bruožų, fundamentalūs beveik kiekvieną organizuoto nusikalstamumo sąvoką apibrėžiantys požymiai yra *pelno siekimas, veiklos tęstinumas bei vaidmenų ir užduočių pasiskirstymas*
2. Kadangi, autorės nuomone, nusikalstamo susivienijimo požymiai įtvirtinti Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 25 straipsnio 5 dalyje per siaurai apibrėžia aukščiausio organizuotumo lygio struktūrą, galima situacija, kai asmenų susivienijimas formaliai atitinkantis nusikalstamo susivienijimo požymius nesiekia tokio pavojingumo laipsnio, jog asmenys būtų nuteisti už labai sunkų nusikaltimą, numatytą Baudžiamojo kodekso 249 straipsnyje. Atsižvelgiant į tai, taip pat į 2007 m. vasario 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalgą, manytina, kad inkriminuojant Baudžiamojo kodekso 249 straipsnį, reikia nustatyti nors keletą fakultatyvių nusikalstamo susivienijimo požymių, t.y. *pelno siekimas, drausmės, ryšių su teisėsaugos pareigūnais palaikymas, jų papirkinėjimas, ryšio ir kitos technikos, palengvinančios nusikaltimų padarymą įgijimas bei panaudojimas, konspiracinis bendravimas, hierarchija pagrįsti nusikalstamo susivienijimo narių tarpusavio santykiai, vidinė drausmė, pagrįsta baimės atmosfera, bendravimas su kitomis nusikalstamomis struktūromis ir kt.*
3. Nusikalstamo susivienijimo organizatoriaus veiksmus apima nusikalstamo susivienijimo narių suvienijimas bendrai veiklai, jų paskirstymas vaidmenimis, drausmės nusikalstamame susivienijime nustatymas ir kt. Be jau minėtų veiksmų organizavimas apima ir naujų nusikalstamo susivienijimo narių verbavimą, tačiau pažymėtina, kad ne tik nusikalstamo susivienijimo organizatorius gali verbuoti naujus narius. Manytina, kad nusikalstamo susivienijimo veikloje dalyvaujantis asmuo, kuris neatlieka kitų organizatoriaus funkcijų, tačiau užverbuoja naujus nusikalstamo susivienijimo narius,

taip plėsdamas visuomenei pavojingą nusikalstamą struktūrą, turėtų atsakyti pagal Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 2 dalį, kurią siūlytina išdėstyti taip: „*Tas, kas organizavo šio straipsnio 1 ar 2 dalyje numatytus nusikalstamus susivienijimus, jiems vadovavo ar užverbavo naujus narius*“.

4. Autorės nuomone, nusikalstamo susivienijimo vadovu turėtų būti pripažintas ne tik pagrindinis nusikalstamo susivienijimo vadovas, tačiau ir nusikalstamo susivienijimo struktūrinių padalinių vadovai, kurie taip pat atlieka vadovavimo funkcijas, t.y. skirsto sau pavaldiems nusikalstamo susivienijimo nariams užduotis, vaidmenis, už atliktas užduotis moka tam tikrą sumą pinigų, rengia susirinkimus ir kt. Manytina, kad asmenims, kurie vadovauja vienam iš nusikalstamo susivienijimo struktūrinių padalinių, turėtų būti taikoma kvalifikuota nusikalstamo susivienijimo sudėtis, numatanti vadovavimą nusikalstamo susivienijimo struktūriniam padaliniui. Atsižvelgiant į tai, siūlytina Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 3 dalį išdėstyti taip, „*Tas, kas organizavo šio straipsnio 1 ar 2 dalyje numatytus nusikalstamus susivienijimus ar jų struktūrinius padalinius arba jiems vadovavo*“.
5. Nusikalstamo susivienijimo apibrėžime įtvirtintas tikslas daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus. Kilti atsakomybei pagal Baudžiamojo kodekso 249 straipsnį nereikia, kad būtų padaryti minėto sunkumo nusikaltimai, tačiau, autorės manymu, konkrečioje byloje įrodinėjant tikslą daryti vieną ar kelis apysunkius, sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, reikia nustatyti bent tai, kad tie nusikaltimai (-as) buvo rengimosi stadijoje. Pagal Baudžiamojo kodekso 21 straipsnį „asmuo atsako tik už rengimąsi padaryti sunkų ar labai sunkų nusikaltimą“. Atsižvelgiant į tai, galima paradoksali situacija, kai asmenys už tai, kad rengėsi padaryti apysunkį nusikaltimą, už kurio rengimą baudžiamoji atsakomybė iš vis nekyla, turėtų atsakyti už labai sunkų nusikaltimą, numatytą Baudžiamojo kodekso 249 straipsnio 1 ar 3 dalyje t.y. dalyvavimą nusikalstamame susivienijime, jo organizavimą ar vadovavimą jam. Autorės manymu, tikslas daryti vieną ar kelis apysunkius nusikaltimus nėra pakankamas inkriminuojant labai sunkų nusikaltimą, numatytą Baudžiamojo kodekso 249 straipsnyje.
6. Lietuvoje, kaip ir Latvijoje bei Italijoje, dalyvavimas nusikalstamo susivienijimo veikloje yra suprantamas plačiaja prasme, t. y. dalyvavimas gali pasireikšti ne tik konkrečių nusikalstamų veikų nusikalstamo susivienijimo labui atlikimu, tačiau ir kitokia veikla, pavyzdžiui, susivienijimo vadeivų ar narių apsauga, dalyvavimu grupės susirinkimuose,

nusikalstamu būdu įgyto turto, piniginių lėšų tvarkymu, tam tikros dalies pinigų įnešimu į bendrą kasą, susivienijimui vertingos informacijos rinkimu ir kt. Taigi, siekiant inkriminuoti dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje taip pat svarbu atsižvelgti į pačią organizacijos struktūrą, jos narių tarpusavio ryšius, pasiskirstymą užduotimis nusikalstamo susivienijimo struktūros viduje ir kt.

7. Autorės manymu, yra sektina Latvijos baudžiamajame kodekse įtvirtinta sankcijų už dalyvavimą nusikalstamos organizacijos veikloje sistema, kuri numato skirtingas sankcijas už dalyvavimą nusikalstamos organizacijos veikloje darant nusikalstamos organizacijos apibrėžime nurodytus nusikaltimus, bei jų nedarant, o tik kitaip prisidedant prie nusikalstamos organizacijos veiklos, t.y. teikiant naudingą informaciją, saugant nusikalstamos organizacijos narius, tvarkant nusikalstamos organizacijos pinigus ir kt.
8. Palyginus Latvijos, Estijos bei Lietuvos baudžiamuosiuose kodekse įtvirtintas sankcijas už dalyvavimą nusikalstamo susivienijimo veikloje, jo organizavimą bei vadovavimą jam, konstatuotina, kad Lietuvoje numatytos sankcijos už minėtas veikas yra griežčiausios, taip pat atkreiptinas dėmesys, kad nei Latvijos, nei Estijos baudžiamuosiuose kodeksuose už nusikalstamo susivienijimo organizavimą ar vadovavimą jam, nėra numatytos laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmės.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (aktuali 2013-07-02 redakcija Nr. VIII 1968). Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=453631
2. 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. 157 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=5924&p_tr2=2
3. 1994 m. liepos 19 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-551 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“, Valst. žin., 1994, Nr. 60-1182.
4. 1995 m. gruodžio 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-1141 „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso, Civilinio proceso ir Administracinių teisės pažeidimų kodeksų pakeitimo ir papildymo“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=23316&p_tr2=2
5. Lietuvos Aukščiausio Teismo teisėjų senato 1995 m. gruodžio 20 d. apžvalga „Dėl teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo organizavimo, vadovavimo ar dalyvavimo jame (BK 227-1 str.) apibendrinimo rezultatų“. Prieiga internete: http://www2.lai.lt/lat_web_test/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26613
6. Jungtinių Tautų konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą 2 straipsnis. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=166679
7. Organised crime situation report 2004. Prieiga internete: <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/organisedcrime/Organised%20Crime%20Situation%20Report%202004.pdf>
8. 1997 m. gegužės 20 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. VIII - 217 „Dėl Baudžiamojo kodekso 15(1), 53(1), 227(1), 227(2), 294, 325 straipsnių pakeitimo ir papildymo 297(1) straipsniu“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=39166&p_tr2=2

9. 1998 m. gruodžio 21 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. VIII-983 „Dėl Baudžiamojo kodekso 22, 24, 42, 43, 49, 50, 54(1), 71, 75, 105, 227(1), 227(3) straipsnių pakeitimo“, Valst. žin., 1998, Nr. 115-3238.

10. 2003 m. balandžio 10 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-1495 „Dėl Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 39(1) IR 306(1) straipsniais“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=209705&p_tr2=2

11. 2007 m. vasario 22 d. Teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga Nr. 3-2007

12. 2003 m. liepos 4 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. IX-1706 „Dėl Baudžiamojo kodekso 139, 140, 176, 180, 181, 190, 201, 212, 249, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo“. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=215815&p_query=baud%FEiamajo&p_tr2=2

13. 2005 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. X-272 „Dėl Baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 147(1), 199(1), 199(2), 267(1), 270(1), 308(1) straipsniais“, Valst. žin., 2005, Nr. 81-2945.

14. 2013 m. liepos 2 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. XII - 497 „Dėl Baudžiamojo kodekso 7, 25, 250, 2501, 251 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo ir kodekso papildymo 2491, 2502, 2503, 2504, 2505, 2521 straipsniais“. Prieiga internete: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?a=453252&b=>

15. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas (aktuali redakcija 2014-01-08)// Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=465371

16. Council Framework Decision 2008/841/JHA of 24 October 2008 on the fight against organised crime, OJ L 300, 11.11.2008

17. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas 2005/212/TVR dėl nusikalstamu būdu įgytų lėšų, nusikaltimo priemonių ir turto konfiskavimo. 2005 m. vasario 24 d. Prieiga

internete:

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:068:0049:0051:LT:PDF>

17. Criminal Law of the Republic of Latvia, Translation 2013 Valsts valodas centrs (State Language Centre). Prieiga internete: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes/>

18. Criminal Code of the Republic of Estonia, passed iki 2001-06-06, actual version: 2013-07-15. Prieiga internete: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

19. German criminal code, translations of the German Criminal Code provided by Prof. Dr. Michael Bohlander, 2010 juris GmbH, Saarbrücken. Prieiga internete: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

20. The Criminal Code of the Russian Federation, No. 63-Fz of June 13, 1996, actual version (2012-03-01). Prieiga internete: <http://legislationline.org/documents/section/criminal-codes>

Specialioji literatūra

1. Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, I dalis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

2. Autorių kolektyvas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, III dalis. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010.

3. Docka P. Organizuoto nusikalstamumo kilmė: tarp mito ir tikrovės. Justitia, 2000, Nr. 3.

4. Fedosiukas O. Turto prievartavimas ir jo kvalifikavimas. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2002.

5. Fedosiukas O. Atsakomybė už nusikalstamo susivienijimo kūrimą bei dalyvavimą jo veikloje (BK 227 1 str.). Kriminalinė Justicija. T – 7/8.

6. Fedosiukas. O Baudžiamojo atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė. Jurisprudencija, 2012.

7. Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo baudžiamasis teisinis vertinimas. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). – Vilnius: Lietuva, 2002.

8. Gutauskas A. Organizuoto nusikalstamumo baudžiamasis teisinis vertinimas pagal naują Baudžiamąjį kodeksą. *Jurisprudencija*, 2003, t. 45(37).
9. Gutauskas A. Organizuotas nusikalstamumas ir jo teisinio apibrėžimo problema. *Jurisprudencija*, 1999.
10. Jovaišas K. Bendrininkavimo formos: reglamentavimo ir įrodinėjimo problemos. *Teisės problemos*, 1998, Nr. 3-4.
11. Klimas. T. Šiuolaikinis nusikalstamumas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2002.
12. Piesliakas V. Organizuotas nusikalstamumas: samprata ir definicija. *Teisės problemos*. 1993. Nr. 1.
13. Prapiestis J. Nusikaltimai viešajai tvarkai ir visuomenės saugumui. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. – Vilnius, 2001.
14. Šimkus K. Operatyvinės veiklos panaudojimas kovoje su organizuotu nusikalstamumu problemos ir perspektyvos// *Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai*. 1994. T. 2.
15. Abadinsky. H. *Organized crime*. Chicago, 1944.
16. Arlacchi. P. Mafija ir verslas. Mafijos etika ir kapitalizmo dvasia. Vilnius: „Tyto alba“, 1998.
17. Albanese, J.S., The causes of organized crime. Do criminals organize around opportunities for crime or do criminal opportunities create new offenders? *J. Contemp. Crim. Jus.* 16, 2000.
18. Savona, E., Infiltration of the public construction industry by Italian organised crime. In: Bullock, K., Clarke, R., Tilley, N. (Eds.), *Situational Prevention of Organised Crimes*. Willan Publishing, Devon, 2010.
19. Johnson E. Organized Crime: Challenge to the American Regal System in: *Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*. Vol.53. No.4, December 1962.
20. Годунов, И. В. Противодействие организованной преступности. Высш. Шк., 2003.

21. Lavorgna. A., Sergi. A. Types of organised crime in Italy. The multifaceted spectrum of Italian criminal associations and their different attitudes in the financial crisis and in the use of the Internet technologies. International Journal of Law, Crime and Justice, 2013.

22. McCusker, R., Transnational organized cyber crime: distinguishing threat from reality. Crime Law Soc. Change. 2006.

23. Миньковский Г. М. Криминология, Москва, 1988.

24. Rebscher E., Vahlenkamp W. Organisierte Kriminalität in der Bundesrepublik Deutschland. – Wiesbaden, BKA – Forschungsreihe, 1998.

25. Organised crime situation report 2004. Prieiga internete: <http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/organisedcrime/Organised%20Crime%20Situation%20Report%202004.pdf>

26. EU serious and organised crime threat assessment. European Police Office, 2013. Prieiga internete: <https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/publications/socta2013.pdf>

Teismų praktika

1. Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. vasario 29 d. nutartis byloje Nr. 1A-29/2008

2. Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 21 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-92/2009

3. Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 12 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-192/2010

4. Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 19 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-19/2012

5. Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. balandžio 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-8/2012

6. Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 16 d. nutartis byloje Nr. 1A183/2012

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės 14 d. nutartis byloje Nr. 2K-212/2013

8. Lietuvos Apeliacinio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės 31 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-38/2013

9. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. liepos 1 d. nutartis byloje Nr. 2K-177/2008

10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. gegužės 26 d. nutartis byloje Nr. 2K-154/2009

11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis byloje Nr. 2K-545/2006

12. 1995 m. spalio 10 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 16. „Dėl teismų praktikos nagrinėjant nusikalstamo susivienijimo (BK 2271 str.) baudžiamąsias bylas“, Teismų praktika, Nr. 8.

13. 2007 m. vasario 22 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus teismų praktikos nusikalstamo susivienijimo baudžiamosiose bylose apibendrinimo apžvalga, Teismų praktika, Nr. 26.

SANTRAUKA

Darbe analizuojami tiek bendrosios sąvokos – organizuotas nusikalstamumas, tiek specialiosios sąvokos - nusikalstamas susivienijimas, požymiai. Pirmame skyriuje analizuojami Lietuvos, užsienio mokslininkų, tarptautinių organizacijų pateikiami organizuoto nusikalstamumo apibrėžimai. Autorė, įvertinusi minėtuose apibrėžimuose esančius organizuoto nusikalstamumo požymius, išskiria keletą fundamentalių organizuoto nusikalstamumo požymių, būdingų skirtingų valstybių organizuotam nusikalstamumui. Antrame skyriuje atskleidžiamas nusikalstamo susivienijimo pagrindinių bei fakultatyvių požymių turinys, dalyvavimo nusikalstamo susivienijimo veikloje veika. Autorė, atsižvelgdama į teismų praktiką, bei į tai, kaip aukščiausio organizuotumo lygio struktūrų požymiai apibrėžiami užsienio valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose, pateikia pasiūlymų dėl nusikalstamo susivienijimo požymių keitimo, naujų veikų, be dalyvavimo, įtraukimo į pagrindinę nusikalstamo susivienijimo sudėtį. Trečiame skyriuje analizuojami kvalifikuotų nusikalstamo susivienijimo sudėčių požymiai, jų turinys atskleidžiamas analizuojant 2008 – 2013 m. teismų praktiką nusikalstamo susivienijimo bylose, taip pat pateikiami pasiūlymai dėl kvalifikuotos nusikalstamo susivienijimo sudėties, kuri numato nusikalstamo susivienijimo organizavimą bei vadovavimą jam, pakeitimų. Ketvirtame skyriuje autorė analizuoja Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse numatytas baudžiamosios atsakomybės ribas už dalyvavimą nusikalstamame susivienijime, vadovavimą jam ar jo organizavimą, taip pat pasirinkusi kitas dvi Baltijos valstybes (Latvija, Estija) atlieka baudžiamosios atsakomybės ribų už minėtas veikas lyginamąją analizę.

SUMMARY

In the Master's work author analyze features of the general concept - organized crime and special concept – criminal organization. In the first section author analyze the definitions of organized crime which describes Lithuanian, foreign scientists' and international organizations. Author, evaluated above mentioned definitions of organized crime identified a few fundamental features of organized crime which are common almost in all the countries. In the second section author reveals the main and the optional features of criminal association, also reveals the content of the act of involvement in a criminal association. Author submit proposal for the amendment of the features of criminal association, also submit proposal for involving a new act (recruitment) in the composition of a criminal organization. In the third section author analyze composition of qualified criminal association. In the fourth chapter author analyzes criminal liability for participation in a criminal association, organize or manage it, also author compare criminal liability for mentioned crimes in Lithuania, Latvia and Estonia.